

Fenomenologija svakidašnjice u djelima Zvonimira Majdaka

Kovačić, Evelina

Master's thesis / Diplomski rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:986657>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i pedagogije

Evelina Kovačić

Fenomenologija svakidašnjice u djelima Zvonimira Majdaka

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Helena Sablić Tomić

Osijek, 2011.

Sažetak

Izborom iz književnoga opusa Zvonimira Majdaka pokušat će se prepoznati i objasniti pojam fenomenologije, a posebice sintagma fenomenologija svakidašnjice koja se kao specifično mišljenje i istraživanje svakidašnjice pojavljuje i u djelima Zvonimira Majdaka. Fenomenologiju svakidašnjice detektirat će se na četirima književnim predlošcima, romanima Zvonimira Majdaka objavljenima u razdoblju od sedamdesetih godina 20. stoljeća pa do današnjih dana. To su romani „Kužiš, stari moj“, „Biba, okreni se prema zapadu“, „Umrijeti u Tuškancu“ i „Povratak sudbini“. Osim što će se kroz navedene književne predloške prikazati fenomenologija svakidašnjice, ukazat će se i na žanrovsku raznolikost u književnom opusu Zvonimira Majdaka. U radu će se teoretski obraditi proza u trapericama, kao književna pojava koja se javlja sedamdesetih godina prošlog stoljeća, a u tom razdoblju nastaje i roman „Kužiš, stari moj“. Osim toga teoretski će se obraditi i kriminalistički roman, budući da roman „Biba, okreni se prema zapadu“ pripada kriminalističkom romanu, iako ga na neki način parodira. Roman „Umrijeti u Tuškancu“ žanrovski je teže odrediti, a budući da je objavljen 1992. godine kada se u suvremenoj hrvatskoj književnosti javlja ratno pismo, usporedit će ga se upravo sa specifičnostima toga pisma. Posljednji roman je „Povratak sudbini“ kojim se Majdak vraća svojoj egzistencijalnoj fazi i prema karakteristikama pripada egzistencijalnom romanu. Upravo vremenska razdoblja u kojima su nastajali ovi romani pokazat će sličnosti i razlike u poimanju svakidašnjice koja se u književnim predlošcima prikazuje kroz likove, njihove postupke, mišljenja i događaje koji se zbivaju oko njih, ali i nekih drugih književnih, kulturnih i društvenih fenomena specifičnih za svaku pojedinu dekadu.

Ključne riječi: Zvonimir Majdak, fenomenologija svakidašnjice, proza u trapericama, krimić, egzistencijalni roman

UVOD

Naslov rada *Fenomenologija svakidašnjice u djelima Zvonimira Majdaka* ukratko upućuje na ono o čemu će u radu biti govora. Prije svega će biti objašnjen pojam *fenomenologije* koji se javlja u filozofiji u 19. stoljeću. Sintagma *fenomenologija svakidašnjice* odnosi se na specifičan način mišljenja kojim pisac Zvonimir Majdak pristupa problemu svakidašnjice grada Zagreba. Na predlošcima romana Zvonimira Majdaka iz četiriju različitih vremenskih razdoblja suvremene hrvatske književnosti prikazat će se fenomen svakidašnjice koji je u njima prisutan.

Prije glavnoga dijela rada te interpretacije i analize predložaka, bit će iznesene biografija i bibliografija Zvonimira Majdaka. Biografski će prikaz otkriti i neke zanimljive pojedinosti iz života Zvonimira Majdaka, a koje su ujedno važne za njegovo književno stvaranje. Bibliografija autora obuhvatit će njegovo književno stvaranje u razdoblju suvremene hrvatske književnosti, ali i pokazati različitosti žanrova u kojima je pisao. Žanrovska različitost pobliže će biti objašnjena i kroz analizu i interpretaciju četiriju književnih predložaka. Književne predloške čine sljedeća djela: *Kužiš, stari moj*¹, *Biba, okreni se prema zapadu*², *Umrijeti u Tuškancu*³ i *Povratak sudbini*⁴, izabrana prema kriteriju vremenskog razdoblja u kojem su nastali, te prema žanrovskoj pripadnosti, a i jedan i drugi kriterij temeljne su odrednice prema kojima će se prepoznavati fenomenološke specifičnosti svakidašnjice u svakom od analiziranih romana.

Roman *Kužiš, stari moj* objavljen je 1970. godine i pripada tzv. *prozi u trapericama* koja je u hrvatskoj suvremenoj književnosti dominantna krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća. U radu će biti prikazane karakteristike *proze u trapericama*, od kojih će se na neke staviti poseban naglasak (govorni idiom likova i njihove mladenačke gestikulacije). Rad će se nadalje više usmjeriti na fenomenologiju svakidašnjice koja će se u romanu *Kužiš, stari moj* prikazati kroz likove, njihove postupke i razmišljanja. Roman *Biba, okreni se prema zapadu* objavljen je 1984. godine, u vrijeme kada u književnom stvaranju Zvonimira Majdaka dominira zanimanje za trivijalne književne oblike. Navedeni roman bi tako pripadao kriminalističkom romanu, a što će se pokazati i u kraćem uvodnom dijelu o poetici kriminalističkoga romana. Budući da se romanom *Biba, okreni se prema zapadu* na neki način parodira kriminalistički žanr,

¹ Z. Majdak, *Kužiš, stari moj*. Zagreb: Matica hrvatska, 1970.

² Z. Majdak, *Biba, okreni se prema zapadu*. Zagreb: Znanje hit, 1984.

³ Z. Majdak, *Umrijeti u Tuškancu*. Rijeka: IRO „Otokar Keršovani“, 1992.

⁴ Z. Majdak, *Povratak sudbini*. Zagreb: Alfa, 2010.

elementi parodije bit će posebno izdvojeni nakon elemenata kriminalističkog romana. Nakon toga prikazat će se fenomen svakidašnjice kroz likove i njihove postupke. Roman *Umrijeti u Tuškancu* objavljen je 1992. godine i javlja se u vrijeme kada je u suvremenoj hrvatskoj književnosti dominantno ratno pismo, posebice slavonsko. U radu će biti prikazane karakteristike slavonskog ratnoga pisma, kao i specifičnosti razdoblja u kojem se ono javlja. Za roman *Umrijeti u Tuškancu* možemo reći kako je riječ o vrsti ratnog pisma u kojemu se govori o ratom pogođenom gradu Zagrebu. Nakon toga će iz djela biti izdvojen fenomen svakidašnjice koji se najviše ogleda u životnoj svakodnevnici glavnog lika koji prolazi kroz sve životne nedaće pa i rat. Roman *Povratak sudbini* objavljen je 2010. godine i njime se Zvonimir Majdak vraća svojoj egzistencijalnoj fazi iz šezdesetih godina kada objavljuje egzistencijalne romane. U radu će se objasniti zašto navedeni roman nazivamo egzistencijalnim romanom i što on označava. Isto tako će biti izdvojen fenomen svakidašnjice kroz glavni lik koji napušta urbanu sredinu i odlazi na selo, prikazano kao problematika suvremenog života. Ujedno će se izdvojiti opozicija urbano – ruralno kao dominantna tematika u djelu.

Nakon analiza i interpretacija svih književnih predložaka ukratko će biti donesen zaključak u kojem će biti iznesene najvažnije činjenice vezane uz književni rad Zvonimira Majdaka, a prvenstveno uz *fenomenologiju svakidašnjice* koja je kao mišljenje i tematika dominantna u navedenim književnim predlošcima, kao i u većem dijelu Majdakova književnoga opusa.

1. FENOMENOLOGIJA

Prije analize književnih predložaka iz opusa Zvonimira Majdaka, a za potrebe ovoga rada, treba objasniti pojmove *fenomenologije* i *fenomenologije svakidašnjice* kao temeljne pretpostavke za analizu i interpretaciju.

Fenomenologija se kao pojam javlja unutar filozofije kao znanosti, a pritom ne označava disciplinu, školu ili smjer unutar filozofije, kakvih je primjerice bilo u staroj Grčkoj, već označava specifičan način filozofskog rada, odnosno mišljenja, istraživanja i proučavanja. Fenomenologiju, prema Lembecku (1994.) ne vežemo nužno samo uz filozofiju jer je ona imala snažan utjecaj i na mnoge druge misaone struje poput egzistencijalizma, raznih oblika marksističkih filozofija, ali i književnosti, što je za ovaj rad posebice bitno.⁵ Prema Fellmanu (2006.) fenomenologijom se kroz povijest bavilo mnogo filozofa pa je ona ponešto mijenjala svoj kontekst, da bi svoj sadašnji kontekst dobila u 19. stoljeću, kada je pod tim pojmom filozof i mislilac Edmund Husserl označio svoj istraživački smjer.⁶ Particip *phainomenon* znači *ono očitujuće*, a pod pojmom očitujuće, pokazujuće Lembeck (1994.) pretpostavlja smisao, spoznavaju nekog predmeta, pojma, fenomena.⁷

Potrebno je nadalje pojasniti i sintagmu *fenomenologija svakidašnjice*, a koja se u Majdakovim književnim djelima primarno očituje preko fenomena *popularne kulture*, koji su često bili prepoznavani u negativnim svojim oblicima. „Termin popularna kultura može biti teorijski artikuliran na različite načine, a ono što je zajedničko tim pristupima jest termin popularis, odnosno kultura koja pripada (ili se proizvodi za) puku, pučanstvu.“⁸ U ovom slučaju odnosi se na književnost, odnosno književna ostvarenja koja pripadaju puku, prije svega zbog same tematike književnih djela koja se odnosi na svakidašnji život zagrebačkog pučanstva. „Proizašlo iz radova o „popularnoj kulturi“ ili o marginalnosti, pitanje o svakodnevnim praksama najprije je određeno negativno, kao nužnost da se kulturna *različitost* ne lokalizira u skupinama

⁵ Vidi u : K.-H. Lembek, *Einführung in die phänomenologische Philosophie*, 1994:10.

⁶ Vidi u : F. Fellman, *Phänomenologie zur Einführung*, 2006:50.

⁷ Vidu u: K.-H. Lembeck, *Einführung in die phänomenologische Philosophie*, 1994:12.

⁸ P. Bilić „Popularna kultura kao mikro-makro koncept“

http://www.anomija.hr/amalgam_tisak_i_print_final_e_verzija_cetvrti_broj.pdf (01.10.2011.)

koje se nazivaju „kontrakulturom“ – skupine već uposebljene, često povlaštene i dijelom folklorizirane – i koje bivaju tek simptomi ili pokazatelji.“⁹

Budući da je Majdak pisac posebno zaokupljen urbanim, što potvrđuju teme brojnih njegovih književnih djela, ne čudi što ćemo u njegovu književnom radu prepoznavati fenomene, simptome ili pokazatelje, proizašle iz prepoznavanja, promišljanja i književnoga oblikovanja, najčešće zagrebačke urbane svakodnevice. Majdak o svakodnevnom životu piše jednostavnim jezikom. Pišući o životu maloga, običnog čovjeka, bilo vozača, učitelja, odvjetnika, mladića, starca, tajnika i na taj se način čitatelj lako mogao poistovjetiti s likovima njegovih romana, ali ih isto tako i pronaći u svojem susjedstvu ili obitelji. „S Majdakom se počinje događati to da su se tako nekako posložile stvari, pa su se nakon kultnog romana *Kužiš, stari moj*, pa sve do romana *Kćerka* ili *Krevet*, savršeno poklopili *duh vremena* i *obzor očekivanja* čitalaca s njegovim djelima.“¹⁰ Petrač (2006.) smatra da ključ uspjeha Majdakovih romana možemo tražiti i u činjenici što se on nije opterećivao podjelom književnosti na „nisku“ i „visoku“, već se nastojao zadržati u okvirima ozbiljnih pitanja čovjekove egzistencije, baveći se čovjekovom svakodnevnicom i rutinom.

Sedamdesetih godina prošloga stoljeća pisci su zaokupljeni trenutačnom situacijom u društvu, što prenose i na papir, čime privlače čitateljsku publiku, koja se u takvim djelima identificira s likovima. Zanimanje za svakodnevnicu, posebice urbanu, pokazuje i Zvonimir Majdak koji u svojim djelima stvara fenomenologiju svakidašnjice i na taj način pobuđuje interes čitateljske publike. Mogli bismo reći da je suvremena književnost iznjedrila fenomenologiju svakidašnjice, ili joj barem dala na značenju, stavljajući u središte teme vezane uz ljudsku egzistenciju i svakodnevnicu, a time privlačeći i čitateljsku publiku koja joj je svojom konzumacijom dala na značenju.

⁹ M. de Certeau, *Invencija svakodnevnice*. Zagreb: Naklada MD, 2002:32.

¹⁰ B. Petrač, *Različiti književni svjetovi*. Zagreb: Naklada Jurčić, 2006:262.

2. BIOGRAFIJA I BIBLIOGRAFIJA

U ovom će se poglavlju ukratko prikazati biografija Zvonimira Majdaka, na način da će se izdvojiti samo bitne činjenice iz njegova života, u prvom redu činjenice vezane uz njegovo obrazovanje. U drugom će se dijelu prikazati bibliografija Zvonimira Majdaka koja je opširnija, budući da se Majdak bavi književnim radom već preko četrdeset godina. Iako u bibliografiji nisu navedena sva djela koja je Majdak napisao, izdvojena su djela koja su najznačajnija, te djela koja su reprezentativna za pojedino razdoblje u književnom stvaranju Zvonimira Majdaka.

2.1. Biografija Zvonimira Majdaka

Zvonimir Majdak rođen je 26. siječnja 1938. godine u Zrinskoj kraj Grubišnog polja. Osnovnu školu završava u Vukosavljevici, a realnu gimnaziju u Virovitici. Književnu karijeru započeo je već u gimnazijskim danima objavljujući pjesme u tjedniku *Virovitički list*, a kasnije piše reportaže kao student u *Studentskom listu*, potpisujući se pseudonimom Zvonko Špišić. Diplomirao je jugoslavenske jezike i književnost 1964. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a četiri godine nakon toga odlazi na Sveučilište u Iowi gdje godinu dana boravi kao gostujući pisac. Boravak u Sjedinjenim Američkim Državama ostavlja trag i u njegovom stvaranju, posebno će ga zaintrigirati odnos literature i popularne kulture.¹¹

Važno je naglasiti da je u djetinjstvu često odlazio s ocem u Zagreb i tako pomalo „upijao“ zagrebački život, te promatrao njegove stanovnike, što je uvelike ostavilo traga na njegov književni opus, budući da ga je kroz vlastita književna djela tematizirao zagrebačku svakidašnjicu.

¹¹ Biografski podaci Zvonimira Majdaka preuzeti su iz *Hrvatske književne enciklopedije*. sv. 2., Zagreb: LZMK, 2010:580, i *Leksikona hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga, 2000:443-444.

2.2. Bibliografija Zvonimira Majdaka

Majdak se najprije okušao u pisanju poezije, koja je obilježila njegovo književno stvaranje još za vrijeme srednjoškolskih i studentskih dana. Pjesničke zbirke bile su obilježene motivima urbane svakidašnjice, što će mu kasnije poslužiti i u pisanju proznih djela. „Prve su mu pjesničke zbirke (*Tip na zelenoj travi*, 1960., *Ukleti motorist*, 1963., *Glavno da se gura*, 1974., *Frajerski nokturmo*, 1976.) obilježene motivima urbane svakidašnjice i „frajera“ koji se probija kroz životne trivijalnosti, govoreći uličnim žargonom i rušeći ustaljene tabue i tradicionalne društ. vrijednosti.“¹²

Za Zvonimira Majdaka možemo reći da je pisac diferenciranih literarnih interesa, čiji je književni opus veoma širok, a započinje ga kroz prozu u kojoj prikazuje egzistencijalna stanja likova u alegorijskoj formi djelom *Bolest*. Nakon egzistencijalne faze šezdesetih godina prošlog stoljeća Majdak se afirmira u *prozi u trapericama*, kroz koju ponovo eksponira urbane mitologeme, te fenomenologiju svakidašnjice djelima *Kužiš, stari moj, Stari dečki, Gadni parking i Lova do krova*. *Proza u trapericama* obilježila je sedamdesete godine prošlog stoljeća, dok su osamdesete i devedesete godine obilježene žanrovskom hibridnošću. Majdak se osamdesetih godina okušao u trivijalnim obrascima djelima *Pazi, tako da ostanem nevina* (1971.), *Marko na mukama* (1977.) i *Biba, okreni se prema zapadu* (1986.). Ipak ne možemo reći da osamdesetih i devedesetih godina dominiraju samo trivijalni obrasci, budući da Majdak osamdesetih godina objavljuje i djela *Kćerka* (1986.), *Starac* (1988.), *Lugarnica* (1989.) i *Krevet* (1990.), kojima tematizira etičke i egzistencijalne probleme.¹³ „...A težnju prema heterogenosti proznog pisma dokazao je i pišući *čiste* trivijalne romane uglavnom u pornografskom žanru (pod pseudonimom Suzana Rog: *Baršunasta prut*, 1987., *Gospođa*, 1988.; *Ševa na žuru*, 1989.; *Ponovo sam nemoralna i pokvarena*, 1996.), ali i u formi ljubavnog krimića (*Tajna grada N.*, 1994.).“¹⁴ Na Majdakov književni opus djelovali su mnogi poznati pisci svjetske i hrvatske književnosti. U prvijencu *Bolest*, čiji naslov upućuje na metaforu, kroz alegorijsku se priču govori o individualnom i društvenom stanju, a u središte naracije je stavljena žena koja je obilježena iracionalnošću, apsurdom i morbidnošću pa se navedeno Majdakovo djelo često povezuje s Franzom Kafkom. „U proznome prvijencu *Bolest* (1964.) inkorporira u potku tradicionalnoga

¹² *Hrvatska književna enciklopedija*. Sv. 2. Zagreb: LZMK, 2010: 580.

¹³ K. Nemeč, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000*. Zagreb: Školska knjiga, 2003:143-144.

¹⁴ Nemeč, *Povijest hrvatskog romana*. Str. 156.

socijalnoga romana metaforičku ulogu bolesti, stvarajući alegorijsku priču obilježenu kafkijanskom atmosferom apsurdna, alijenacije i izopačenosti.¹⁵

Nakon navedenog djela nastaje djelo *Mladić* u kojem je Majdak zaokupljen dokolicom, dosadom i hedonizmom likova iz gradske sredine, a tim djelom naznačuje i ključne motive i topiku urbane proze koja će mu donijeti uspjeh u čitateljskim krugovima. „Gradski asfalt, kafići, sivilo periferije, atmosfera dokolice, frustrirani mladići neuklopljeni u društvo, pijanke, žargon kao prirodan govor mladih, traperice koje nisu samo odjevni premet nego i simbol jednog pogleda na svijet – eto sretnog rudnika iz kojeg će ovaj pisac dugo crpiti motive za svoja brojna djela.“¹⁶ *Mladić* je nesumnjivo otvorio put romanu *Kužiš, stari moj* u kojem su ključni motivi i topika urbane proze dovedeni do savršenstva. Osim djela *Mladić* romanu *Kužiš, stari moj* otvara put i pjesnička zbirka *Frajerski nokturmo* u kojem također dominiraju ključni motivi. *Bestseller* roman *Kužiš, stari moj* Majdak objavljuje 1970. godine, ali se i uz ovo djelo, kako navodi Petrač (2006), veže ime velikog hrvatskog pisca Miroslava Krleža.¹⁷ „Zanimljiva je popularnost i vremenska podudarnost kazališnih izvedbi *Lamentacija Valenta Žganca* prema spomenutu Krležinu monologu i Majdakova romana *Kužiš, stari moj*. Možda se to nekome može učiniti neprimjerenim, pa i sablaznim činom, ali bi ipak bilo teško zaobići tu još do sada neprimijećenu i neistaknutu blizinu dviju disparatnih književnih činjenica.“¹⁸ Uz pozitivne kritike djela *Kužiš, stari moj* javlja se i ponešto negativnih kritika o kojima će riječi biti kasnije u ovom radu. U okvirima *proze u trapericama* nastaju i djela *Stari dečki*, *Gadni parking* i *Lova do krova*, ali navedena djela nisu postigla uspjeh kakav je postigao roman koji im je prethodio.

Kako Majdak nastoji pratiti pomodne trendove koji se javljaju sedamdesetih godina te se pokušava prilagoditi čitateljskoj publici, nastaju djela koja Nemeč (2003.) smatra manje uspješnima, a to su romani puni erotskih pikanterija, fabularnih shema i kodova iz poznatih ljubica (*Pazi, tako da ostanem nevina*, *Marko na mukama* ili *Ženski bicikl*).¹⁹ Kao što je naglašeno i ranije, uz trivijalne obrasce u isto vrijeme nastaju i djela koja tematiziraju etičke i egzistencijalne probleme. Jedno od takvih djela je i roman *Kćerka* (1986.) koji se smatra ozbiljnim i ambicioznim projektom psihološke proze koji se ostvaruje kroz glavni lik Pavla

¹⁵ *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga, 2000:443-444.

¹⁶ Nemeč, *Povijest hrvatskog romana*. Str. 158.

¹⁷ Više u: Petrač, *Različiti književni svjetovi*. Str. 271.

¹⁸ Petrač, *Različiti književni svjetovi*. Str. 259.

¹⁹ Vidi u: Nemeč, *Povijest hrvatskog romana*. Str. 160.

Polara, točnije kroz njegove snove, noćne more i vizije. Na tragu egzistencijalističkog proznog pisma u kojem se Majdak vraća svojim počecima iz šezdesetih godina predstavlja i djelo *Starac* (1988.). Majdak također u okviru svakidašnjice tematizira i socijalističku društvenu zbilju, te devijacije i raspad etičkog vrijednosnog sustava u okviru djela *Krevet* (1990.).²⁰

Majdak se okušao i u pisanju pornografskih romana pod pseudonimom Suzana Rog. To su pornografski romani koji su određeni nizom seksualnih događaja i primjerenim jezikom (metajezikom); *Baršunasti prut*, *Gospođa*, *Ševa na žuru* i *Ponovo sam nemoralna i pokvarena*. Suzana Rog prava je erotska heroína s brdom erotskih memoara. Naime, ona je nezaposlena daktilografkinja koja privremeno radi u striptiz baru na cesti Vrbovec-Bjelovar. Sebe opisuje kao ne baš predivnu damu, ali zato svoje tijelo opisuje kao nešto posebno, nešto u čemu pronalazi životni oslonac. Suzana u navedenim romanima opisuje svoj bogat seksualni život s partnerima koje nikad nije previše birala pa se kroz romane provlače razno-razni likovi od inženjera kemije do ljubitelja umjetnosti. Nakon punih šesnaest godina rada Nemeć (2003.) smatra da je Suzana otišla u zasluženu mirovinu.²¹ „Da ne bi bilo zabune – nije se Majdak skanjivao potpisati tekst u kojem se muški organ naziva kurcem, vagina pičkom, a njihov međusobni ples jebanjem. Naprotiv, radilo se o običnom marketinškom triku. Prosječnom potrošaču *Erotike* svidala se činjenica da filozofske sentence poput: „Ljubav i fuk nisu prsti i nokat“, potpisuje jedna posrnula dama. Maska je ubrzo razotkrivena, ali pravi autor mnogima je do danas ostao nepoznat.“²²

Važno je naglasiti da ovdje nisu navedena sva književna djela Zvonimira Majdaka, budući da Majdak stvara već četrdesetak godina i u to je vrijeme napisao preko četrdeset knjiga. Ovdje se nalazi pregled njegovih poznatijih književnih djela, kao i djela koja su reprezentativna za pojedini književni žanr ili vrijeme kada su nastala. „Književni opus Zvonimira Majdaka zaista je velik i heterogen, sačinjen od pjesama, kratkih proza, pripovjedaka, novela, romana, feljtona, kritika, televizijskih i radijskih drama, reportažnih tekstova. U rasponu od egzistencijalističkih proza, proze u trapericama, trivijalnih i erotskih proza, do socijalnih i društvenih romana s blagim primjesama politike koji tematiziraju probleme svakodnevnog urbanog života, Majdak često uklanja tabuizirane sadržaje i njeguje svakodnevni govor, slang i žargon.“²³

²⁰ Nemeć, *Povijest hrvatskog romana*. Str. 150.

²¹ Vidi u: Nemeć, *Povijest hrvatskog romana*. Str. 161.

²² M. Zubak, *XXX - files : antologija hrvatske erotske proze*. Zagreb: Fokus komunikacije, 2002:18-19.

²³ Petrać, *Različiti književni svjetovi*. Str. 280.

Devedesetih godina prošlog stoljeća u suvremenoj hrvatskoj književnosti dominira ratno pismo. Pisци su oduvijek nadahnuti zbivanjima iz svakodnevnog života stoga je vrijeme Domovinskog rata u Hrvatskoj pisce usmjeravalo ka ratnim temama. Tako ni Majdak nije izuzetak pa 1992. godine objavljuje djelo pod nazivom *Umrijeti u Tuškancu*, u kojem tematizira ratom zahvaćenu zagrebačku svakidašnjicu.

Posljednji Majdakov roman objavljen je 2010. godine. Romanom *Povratak sudbini* Majdak se vraća egzistencijalnoj fazi iz šezdesetih godina. No, ne možemo reći da je egzistencijalna tematika u Majdakovu stvaranju bila prisutna samo šezdesetih godina, budući da Majdak egzistencijalne romane piše i sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća. Roman *Povratak sudbini* tematizira život glavnog lika Krešimira Brajaka, a više riječi o romanu bit će u interpretacijskome dijelu rada.

3. ZVONIMIR MAJDAK KAO DIONIK SUVREMENE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

U navedenom će se poglavlju prikazati društveno-političko-kulturni kontekst razdoblja koje u hrvatskoj književnosti nazivamo suvremenom hrvatskom književnošću te će se pokušati odrediti uloga Zvonimira Majdaka u tome razdoblju.

3.1. Društveno-političko-kulturni kontekst

Zvonimira Majdaka možemo prepoznati i među tzv. *razlogovcima* – struji na književnoj sceni okupljenoj oko časopisa *Razlog*. „*Razlogovci* nisu više oporba politički diktiranom pjesništvu prošlosti, nego izriču svijest o egzistenciji. U uvjetima društvenih i idejsko-političkih previranja šezdesetih godina, oni naginju djelomice i nacionalno obojenoj, ali svakako filozofski osmišljenoj poeziji, što se na razini jezika i stila očituje kao poezija racionalnog govora, metajezičnosti i konceptualističnosti.“²⁴ Karakteristike takvog načina pisanja poezije susrećemo i kod Majdaka, u njegovim pjesničkim zbirkama nastalim početkom šezdesetih godina prošlog stoljeća.

Kako bi se bolje razumjele književno-stvaralačke preokupacije toga doba, prije svega treba objasniti društvene, političke, ali i kulturne prilike toga vremena. Prema Jelčiću (1997.) unutarnje napetosti započinju objavljivanjem tzv. *Novosadskog pravopisa*, koji je izašao 1960. godine namećući i srpskoj i hrvatskoj strani jedinstvenu normu, pod kojom se prokrijumčario i jezični unitarizam, a opasnost za opstanak hrvatskog jezika najdublje su osjetili književnici.²⁵ „Tako je u krilu Matice hrvatske, na inicijativu i uz punu suradnju pojedinih književnika, napisana znamenita Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga jezika, koja je ustala protiv nasilnog unificiranja hrvatskog i srpskog jezika. U ožujku 1967. Deklaraciju je odobrilo dvadesetak hrvatskih znanstvenih institucija i sveučilišnih katedri, a plebiscitirano su je prihvatili i hrvatski književnici na plenarnoj sjednici svoga društva.“²⁶ U to vrijeme pojavljuje se i časopis *Razlog*, koji prema Jelčiću (1997.) već u prvom broju najavljuje da će biti „slobodna govornica“ na kojoj će svaki mladi stvaralac na svom svom jeziku umjetničkog traženja svjedočiti o vremenu u kojem

²⁴ D. Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Naklada Pavičić, 1997:340.

²⁵ Vidi u: Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*. Str. 339.

²⁶ Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*. Str. 339.

živimo.²⁷ Sve je to kasnije rezultiralo *hrvatskim proljećem*, kao pokušajem da se Hrvatska izbavi iz unitarizma do kojeg su ju doveli jugokomunistički ideolozi i vlastodršci. Kao odgovor književnika na novonastalo stanje pojavljuju se časopisi *Književnik*, *Kritika* te *Hrvatski tjednik*.

3.1. Tematska podudarnost Majdakovih djela i suvremene hrvatske književnosti

Tematski prostor romana šezdesetih godina zauzima još uvijek ratna tematika, u kojoj se Majdak tada slabo okušao, ali se u to vrijeme paralelno pojavljuje i drugi tematski sklop - povezan s urbanom tematikom. pisci se toga drugog pravca ne zadržavaju na kritici cijeloga društva, već na osamljenosti pojedinca, najčešće intelektualca. Majdak se u toj tematici okušao kroz nekoliko romana, posebice sedamdesetih godina prošlog stoljeća kada je dominantna *proza u trapericama*. *Proza u trapericama* dobro je prihvaćena od strane čitateljske publike pa su se tu okušali i drugi pisci suvremene hrvatske književnosti. Kao izuzetno uspješno djelo *proze u trapericama* Flaker (1983.) smatra roman Alojza Majetića *Čangi*.²⁸ Poštuje li Majdak sve konvencije *proze u trapericama* vidjet ćemo nešto kasnije u analizi djela *Kužiš, stari moj*.

Osamdesetih godina prošlog stoljeća unutar suvremene hrvatske književnosti afirmira se žensko pismo. Kao što nalaže definicija ženskog pisma to je književnost koju stvara žena, ženski pisac, ali je zanimljivo da baš u to vrijeme Zvonimir Majdak piše pod ženskim pseudonimom. Budući da Zubak (2002.) smatra kako Majdak koristi pseudonim Suzana Rog zbog marketinškog trika,²⁹ zanimljivo je da ga koristi baš u vrijeme kada se u suvremenoj hrvatskoj književnosti afirmira žensko pismo. Iako su romani Suzane Rog tzv. trivijalna književnost i žanrovski pripadaju pornografskim romanima te su svakako drugačijeg karaktera, pa i namjene, od pravih djela tzv. ženskoga pisma, kao što su primjerice djela Irene Vrkljan, kao zanimljivost možemo navesti podudarnost vremena njihova pojavljivanja.

Kriminalistički roman sedamdesetih i osamdesetih godina u suvremenoj hrvatskoj književnosti afirmiraju Pavao Pavličić i Goran Tribuson. Kriminalistički se romani pišu prema zakonitostima toga žanra, no Majdak u to vrijeme piše parodiranu verziju krimića u romanu *Biba, okreni se prema zapadu*.

²⁷ Vidi u: Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*. Str. 340.

²⁸ Vidi u: A. Flaker, *Proza u trapericama*. Zagreb: Liber, 1983:72.

²⁹ Vidi u: Zubak, *XXX files*. Str. 18.

Književno je stvaranje uvijek pratilo društvena i politička zbivanja, i u lokalnom i u globalnom smislu. Devedesetih godina prošlog stoljeća na tlu naše domovine odvijao se Domovinski rat, a književnost na njega odgovara *ratnim pismo*. pisci iznose svoja viđenja rata i ratnog stanja, a posebice se eksponira *slavonsko ratno pismo*. Budući da je Majdak pisac koji govori o zagrebačkoj svakidašnjici, u djelu *Umrijeti u Tuškancu* Majdak prikazuje ratom zahvaćenu zagrebačku svakidašnjicu i još jednom dokazuje da je dio suvremene hrvatske književnosti pišući o tematici koju ona „nameće“.

4. KUŽIŠ, STARI MOJ

U ovom će poglavlju biti riječi o osnovnim obilježjima *proze u trapericama*, zanimljive književne pojave u suvremenoj hrvatskoj književnosti. Vidjet će se koja je od tih obilježja moguće prepoznati u Majdakovu romanu *Kužiš, stari moj*, a posebno će se naglasiti karakteristike mladenačke gestikulacije i jezika.

4.1. Proza u trapericama

Roman *Kužiš, stari moj* objavljen je 1970. godine, u vrijeme kada se u suvremenoj hrvatskoj književnosti afirmira tzv. *proza u trapericama*. Traperice tada nisu označavale samo odjevni predmet, već stav, određeni pogled na svijet. „Tražeći zajedničke osobine „mlade proze“ u kojoj se obično pojavljuje mladi pripovjedač, koji govori urbanim govornim jezikom intelektualne/poluintelektualne, radničke, obrtničke, pa i neškolvane mladeži, u kojoj se inzistira na nekonformističkom odnosu prema društvenim zbivanjima, takozvanoj „visokoj“ kulturi i životu uopće, uklanjanju zabranjenih tema u književnosti i prekoračenju estetskih zabrana, Flaker je ustanovio pojam proze u trapericama.“³⁰

Prema Flakeru (1983.) u temelju strukture proze u trapericama postavljena je redovno karakteristična opozicija svijeta neodraslih i svijeta odraslih. Neodrasle čine pojedinac (lik mladića) ili mi, to je najčešće klapa ili koji drugi izraz koji se koristi umjesto toga, zatim naša kultura, koju čine masovni mediji, film, zabavna glazba, naše knjige, naše odijevanje, naravno naše traperice, i naš jezik, to je govorni jezik, žargon, slang, nasuprot oni, kojeg čini svijet odraslih u kojem vladaju trajne vrijednosti, njihove institucije, a to su profesije, školstvo, kulturne ustanove, policija i obitelj, te njihova kultura, koju čine muzeji, galerije, kanonizirana umjetnost i književnost i njihov jezik, a to je standardni jezik, jezik kanonizirane književnosti i regionalni dijalekt. Opozicija odrasli – neodrasli rijetko se ostvaruje kao opozicija djece i roditelja, a mladić ili klapa suprotstavljaju se institucionaliziranom i strukturiranom svijetu u cjelini.³¹

U djelu *Kužiš, stari moj* pripovjedač je postavljen u odnos opozicije ne samo prema starijoj generaciji (Glistin stari, obrtnici, prostitutke) već i studenata, koji u ovom slučaju moralnim

³⁰Petrač, *Različiti književni svjetovi*. Str. 263.

³¹ Vidi u: Flaker, *Proza u trapericama*. Str. 37.

pripovijedanjem vrše poguban utjecaj na Glistu. Pripovjedač je ovdje huliganski i brutalan, dok njegov prijatelj Glista čezne za pravom ljubavlju, a ljubavne ga avanture uz utjecaj intelektualne moralistike dovode do tragičnog kraja. Dok Glista traži pravu ljubav, pripovjedač ostaje vjeran svom ciničnom stavu i individualnoj pobuni koja je karakteristična za brutalnog pripovjedača. „Brutalnost Majdakova pripovjedača, međutim, u biti dolazi mnogo manje do izražaja negoli u njegovih poljskih srodnika. Ona se pretežno svodi na područje seksa, u naoko ciničnom pripovijedanju o seksualnim doživljajima, kao npr. u „prepričavanju“ pokušaja odnosa Gliste s gazdaričinom ženom...“³² Majdakov brutalan pripovjedač unosi u svoje pripovijedanje i žargonske izraze i neprimjerene izraze u oblikovanju erotskih situacija pa ukida svoj cinizam i brutalnost i nasmijava čitatelja infantilnim predodžbama o seksualnom činu.

Što se pak tiče jezika, Majdak je kao jezik klape uveo zagrebački žargon, stilizirajući mješavinu standardne štokavštine i elemenata kajkavskog dijalekata kojom govore zagrebački obrtnici, ali je u nju ubacio i slang karakterističan za mlade generacije. Mladenački slang također čine i anglizmi kojima obiluje navedeno djelo. „- Kuš, stara krava – s tihom mržnjom će šofer – ako ti plasiram jedan po frnjoklici ne bu te ni jen serviz repariral.“³³ Majdak kroz jezik koristi stilske komplekse, kojima ističe pripovjedačevu pripadnost njemu suvremenoj urbanoj civilizaciji i stanovitom tipu za nju vezane kulture.

Majdak, kao i ostali pisci proze u trapericama ne iznosi psihološke osobine svojih likova, isto tako ne opisuje fizički izgled likova na način da opisuje njihovu kosu, oči, usta, već opisuje odjevne predmete, točnije njihovu modu. Odjevni predmeti na njima znak su socijalnog statusa, odnosa prema svijetu ili karakteru čovjeka. Majdak odjevne predmete više koristi kao znak socijalnog statusa i odnosa prema svijetu. Osim značenja traperica, kao odjavnog predmeta, o kojem je već bilo riječi, Majdak svoje likove „odijeva“ i u nešto drugačiju „obleku“, kao što primjerice Glista odijeva novu i profinjeniju odjeću kako bi pokazao svoj drugačiji odnos prema svijetu, ali u prvom redu i zadivio gospođu Gizelu u koju je zaljubljen. „Kad jednog dana, pošto se neko vrijeme nije pojavljivao, on se nacрта, dobro raspoložen, skakuće s noge na nogu, eskivira, hoće da se boksa. Nešto je! – Bog, stari, kak si kaj – pozdravili smo se. Odmah sam vidio da negdje kopa jer je imao čisti novi kaput i genijalne žute papke. ...Grizao sam nokte i

³² Flaker, *Proza u trapericama*. Str. 74.

³³Z. Majdak, *Kužiš, stari moj*. Zagreb: Porin, 1995:130.

kibicirao njegovu novu garderobu. Baš mi se dopala! Tih sam dana hodao obučen kao frenter. Otkud fakinima lova za nove ancuge, to mi nije jasno.“³⁴

Majdak kroz jednu situaciju i jednu konverzaciju promjene stila odijevanja prikazuje kakvu funkciju odjevni predmeti imaju. Kroz ovu konverzaciju između pripovjedača i Gliste vidimo Glistinu promjenu stila odijevanja kao znaka promjene socijalnog statusa, naime, kako saznajemo kroz nastavak konverzacije, Glista se zaposlio. „Tako mi je stari Glista ispričao zbiljam nešto fantastično. Radio je već tjedan dana kod jednog tipa koji ima servis za pranje autača.“³⁵ Kako saznajemo kasnije, kroz tu istu konverzaciju, Glista se zaljubio u gospođu Gizelu, ženu gazde u čijem su servisu radili, pa je to bio još jedan od razloga promjene stila odijevanja, to jest promijene odnosa prema svijetu jer je Glista tim činom promijenio i mišljenje o ženama. „Frajer se toliko zatelebao da je na posao dolazio u onom svom prima kaputu i žutim cipelišima samo da bi bio zrihtan ako se Gosoda Gizela slučajno taj dan pojavi. To mu nije bilo dosta pa je nabavio i kravatu i bijelu košulju koju je svake noći namakal i pral da bi ujutro bila suha.“³⁶ S druge pak strane, Majdak pripovjedačev stil odijevanja ocrtava u suprotnosti prema stilu odijevanja prijatelja mu Gliste. Tim načinom odijevanja Majdak ukazuje na totalni nehaj prema normama odijevanja što označava protest pojedinca prema društvenoj uniformiranosti i nasilju konformiranja.

Unutar civilizacijskih kompleksa ne spominju samo odjevni predmeti već se spominje i sportska oprema, točnije kod Majdaka se više govori o sportskim podvizima. Naime, Geza, Glistin prijatelj, student je koji se bavi dizanjem utega. „Glista je mrzio studošee, a posebno ovu dvojicu, jer su izgledali moćno samo u potkošuljama i trapericama. Pomalo tip bildera, neki jebeni športaši. Takvi se mačkama dopadaju.“³⁷ Jedan od segmenata civilizacijskih kompleksa čine i predmeti masovne kulturne potrošnje, kao što su gramofoni, magnetofoni, tranzistori i drugi radio-pribor, a uz to često se može pojaviti i citiranje hitova zabavne glazbe i njezinih „zvijezda“. Međutim, taj se segment civilizacijskih kompleksa ne pojavljuje u ovom Majdakovu romanu, niti kao predmet masovne potrošnje, niti kao citiranje zabavne glazbe.

³⁴ Majdak, *Kužiš, stari moj*. Str. 17-18.

³⁵ Majdak, *Kužiš, stari moj*. Str. 18.

³⁶ Majdak, *Kužiš, stari moj*. Str. 18.

³⁷ Majdak, *Kužiš, stari moj*. Str. 92.

4.1.2. Mladenačka gestikulacija proze u trapericama

„Listajući prozu šezdesetih, sve mahom „klapsku“ ili poznatu nam „prozu u trapericama“ , očekivala sam da ću naići na mnoštvo tjelesnih elemenata koji odaju „tipično“ ponašanje mlade generacije... Takozvane „mladenačke“ poze i kretanje u takvoj su prozi potpuno minimalizirane, a gestualne psovke, na primjer, ili poze olakšanja, dosade i slično gotovo da i ne postoje.“³⁸ Ipak, autorica teksta *Korak po korak: „mladenačka“ gestikulacija u hrvatskoj prozi šezdesetih*, Jasmina Vojvodić izdvaja tjelesne i gestualne elemente koje se dijele u dvije skupine, a to su elementi koji se javljaju u mirovanju lika i elementi koji se javljaju tijekom hodanja lika.

Kada se tijelo nalazi u stanju mirovanja, riječ je o pozi. Ona otkriva psihičko stanje lika, njegov odnos prema sugovorniku i prema okolini. Likovi proze u trapericama nalaze se u određenim prostorima, kao što su gostionice, ulica, stan i u tim prostorijama razgovaraju i miruju. Možemo ih “zateći“ kako leže s dlanovima ispod ruku, sjede na zidicima i mlataraju nogama ili pak dokoličarski čačkaju zube. Ovo posljednje susrećemo u Majdakovom romanu *Kužiš, stari moj*: „Posegnuo je za čačalicom i opušten na naslon stolca zamagljenih okica počeo je čistiti zubalo i spremati se za glavnu stvar.“³⁹ Poveznica između stanja mirovanja i stanja hodanja naziva se klasičnom gestikulacijom. Kod Majdaka klasičnu gestikulaciju susrećemo uglavnom kod Gliste i pripovjedača. „Neslušajući više tateka, Glista prođe između stolova i u prolazu stručno odmjeri crnku što je tu trunula s Čombrom.“ Iz citata vidljivo je tipično muško odmjeravanje osobe ženskog spola, posebice karakteristično za mlađu generaciju. Zanimljivo je da u Majdakovu romanu dijalog nije popraćen gestikulacijama. Likovi koje nalazimo u prostoru gostionice, ili nekom drugom prostoru, u trenutku kada započinju razgovor prestaju s gestikuliranjem, tako da je gestikulacija svedena samo na onaj dio gdje nije prisutan razgovor.

Pomicanje tijela kroz prostor značajan je i kulturološki i komunikacijski fenomen pa je stoga hodanje kao gestualni element najzastupljeniji u prozi u trapericama. U prozi koju smo analizirali, osim rijetkih primjera čiste gestikulacije i poze, hodanje je, prema Vojvodić (2005.), kao lokomocijski element, najzastupljenije, zbog čega bismo mogli govoriti o nekoj vrsti

³⁸J. Vojvodić, „Korak po korak : "mladenačka" gestikulacija u hrvatskoj prozi šezdesetih“ U: Komparativna povijest hrvatske književnosti : zbornik radova VIII. (Hrvatska književnost prema europskim /emisija i recepcija/ 1940-1970) sa znanstvenog skupa održanog 22-23. rujna 2005. godine u Splitu / uredile Cvijeta Pavlović i Vinka Glunčić-Bužančić, Split : Književni krug, 2006:328-329.

³⁹ Majdak, *Kužiš, stari moj*. Str. 83.

„šetačke“ proze šezdesetih. Hodanje se kao element rijetko pojavljuje kao individualno hodanje, najčešće je to hodanje u društvu.⁴⁰ „Fino smo ja i Glista to izvodili. Bili smo šegrti. Tko nam je što mogao? Uveče vremena na izvoz. Radi što te volja. Idi u kino na kaubojski filmić, idi nedjeljom na tekmu, zezaj se u slastičarnici ili ispred kućice u kojoj stari Jumbo peče kostonje, švercaj se na treski, štosa radi, pronjuši po tržnici, drpi koju breskvu ili naranđu, šćipni za guz koju kumicu, visi u bircuzu ili mlječnjaku gdje frajerice i frizerke piju kavice, pogledaj koga ima na tramvajskoj stanici, tko igra rukoš ili nogoš na školskom igralištu, nasloni se na „namu“ i čekaj dok kiša prestane, kuži dobre pičke, pokušaj se ubaciti kod koje naivke, popuši jednu, dve pljuge u društvu kakvog platfusiste, do mile volje zijevaj i prostači – Isuse, možeš li zamisliti nešto više perfa?“⁴¹ Kroz citat prikazana je cijela jedna životna filozofija kojoj je bitan gestualni element upravo hodanje. Iako tu osim gestualnog elementa hodanja, nailazimo i na gestualni element mirovanja, kao i klasični gestualni moment, ipak je najzastupljeniji gestualni element hodanja, koji ujedno i jest svojevrsna životna filozofija.

Pri gestualnom elementu hodanja u obzir se uzima i sredina u kojoj se pojavljuje lik iz nekog djela. Vojvodić (2005.) smatra da u slučaju kada se radi o ruralnom području, ili nekom manjem gradiću, lik će vjerojatno „više hodati“ nego li će to raditi lik u urbanoj sredini. Međutim, čak i u urbanoj sredini glavnoga grada, junak Majdakova romana većim dijelom romana hoda, a tek nešto manje koristi neko od prijevoznih sredstava. Jedna od odlika mlade generacije upravo je i stalno mijenjanje boravka koje je u svom romanu opisao i Majdak preko predstavnika starije generacije, Glistina oca. „Eh, lako je vama mladima, samo se špancirate.“⁴² No, kako piše Vojvodić (2005.), junaci proze u trapericama ne lutaju besciljno, njihovo hodanje nije besciljno, najčešće kroz šetnju oni vrše veoma plodonosne i njima bitne razgovore. Nikada ne susrećemo junake koji važne razgovore obavljaju u stanju mirovanja. Na taj način oni daju do znanja da im treba mjesta i da žele proširiti prostor u kojem jesu.⁴³ Također hodanjem oni ne rade ništa, odnosno hodanjem ne negiraju rad, već bježe od korisnog rada, što smo uostalom i zapazili u Majdakovu romanu iz već navedenog citata nešto ranije. Mladim je junacima proze u trapericama veoma bitan razgovor kojim oni, uz naravno šetnje, izbjegavaju ili čak nadomještaju koristan rad. Razgovori koje oni vode moraju biti što zanimljiviji, nije važno jesu li oni stvarni ili izmišljeni.

⁴⁰ Više u: Vojvodić, „Korak po korak“ Str. 334.

⁴¹ Majdak, *Kužiš, stari moj*. Str. 6.

⁴² Majdak, *Kužiš, stari moj*. Str. 83.

⁴³ Više u: Vojvodić, *Korak po korak : "mladenačka" gestikulacija u hrvatskoj prozi šezdesetih*. Str. 334.

Vojvodić (2005) dalje piše: „Ipak, ne smijemo zaboraviti da „pripovjedači u trapericama“, za razliku od Corriganove subkulturne mladeži, teže intelektu. Oni su uglavnom slikari, nesvršeni studenti, slušaju glazbu, gledaju filmove, čitaju knjige, premda se benevolentno odnose prema svojim zvanjima.“⁴⁴ S navedenim se ipak ne bih sasvim složila, budući da se iščitano iz Majdakova romana nailazi na junake koji su prije svega šegrti i ne teže intelektualnim razgovorima. To su glavni junaci, pripovjedač i Glista, oko kojih se prije svega i vrti cijela radnja. Razgovori koji oni vode nisu ni izbliza intelektualni, budući da se njihovi razgovori svode na to kako što lakše nabaviti neku lovu koju će uludo potrošiti ili kako „hapavati gerle“. Kao što su traperice postale zaštitni, ne samo modni znak, već i znak određenog odnosa spram svijeta, odnosno simbol jedne generacije, tako je i hodanje, odnosno šetanje postao tjelesni pokret koji je obilježio generaciju šezdesetih godina.

Kao zanimljivost spomenula bih odnos među generacijama, one iz šezdesetih i one iz devedesetih godina prošloga stoljeća, odnosno proza tih razdoblja gdje nailazimo na bitnu razliku gestualnog momenta hodanja. Naime, junaci proza devedesetih godina ne pješače do nekog određenog odredišta, već se jednostavno samo pojave na određenom odredištu, a čitatelj ima osjećaj kao da se „teleportiraju“. Proza devedesetih nije obilježena dugim šetnjama kao osnovama na kojima se gradi prijateljstvo, društvo ili klapa. S druge pak strane, zanimljiva je i sličnost u odabiru prostora radnje, i u prozi devedesetih zanimljiva su mjesta poput gostionica, stanova i ulica, ali mi te junake na određenim mjestima samo „zatječemo“, ne znamo na koji su način oni tamo stigli. Zapaženu bismo pojavu možda mogli usporediti sa sve bržim tempom današnjih generacija. Naime, današnje doba suvremenih tehnologija omogućava brže kretanje do odredišta, stoga nije čudno što se i likovi u književnosti tijekom desetljeća sve manje kreću, odnosno sve manje hodaju, a sve više koriste prijevozna sredstva kako bi došli do odredišta. Usporedbom šezdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća, te prvih godina 21. stoljeća doći ćemo do značajnijih razlika.

⁴⁴ Vojvodić, *Korak po korak : "mladenačka" gestikulacija u hrvatskoj prozi šezdesetih*, str. 355.

4.1.3. Jezik kao novitet

Proza u trapericama „iznjedrila“ je nešto novo, do tada slabo prisutno u hrvatskoj književnosti. Tu novinu u potpunosti u suvremenu hrvatsku književnosti unosi Majdak romanom *Kužiš, stari moj*. Kako bi doslovno prikazao zagrebačku svakodnevicu Majdak koristi i zagrebački žargon. No, što je to zagrebački žargon? „To je kombinacija kajkavštine i slenga, stvorena na gradskom asfaltu: u njoj se miješaju ostaci drevne, „pravilne“ zagrebačke kajkavštine, s doprinosom mladih generacija koje su stvorile već čitav jedan „podjezik“⁴⁵. Budući da Majdak dosljedno koristi govorni idiom kroz cijeli roman, čak i u monolozima, odnosno glasnom razmišljanju i ispovijedanju likova, postavlja se pitanje ispravnosti korištenja idioma u izražavanju „toka svijesti“. Naime, kao što je poznato iz psihologije, „tok svijesti“ nema „jezika“ na kojem se izražava. Opet s druge strane, na umu treba imati da je sam pisac nositelj „toka svijesti“ i da prema tome on sam odlučuje na koji će način on biti napisan. Ipak, Majdaku se zamjera što je i „tok svijesti“ lika napisan govornim idiomom jer poneki kritičari smatraju da bi se u tom dijelu romana trebala napraviti određena distanca prema priči, jer „Majdak je, međutim, tjerao svoje i ta je originalnost ponešto zamorna.“⁴⁶ S navedenim se ne bih složila, budući da smatram kako je Majdak tim postupkom uveo novinu u hrvatsku suvremenu književnost, te da je upravo takva originalnost zaintrigirala čitatelje.

Što se jezika tiče, Majdaku se zamjeralo što se nije želio upustiti u „crni realizam“ i naturalizam, što bi više odgovaralo istinskoj životnoj bijedi njegovih likova, pa tako njegov frajerski dotjeran zagrebački žargon ispada ukočen. Mandić (1977.) također navodi da je jezik prevladao likove i podčinio pisca⁴⁷. Izuzev različitih mišljenja glede govornog idioma koji Majdak koristi u svom romanu, kada se sve „oduzme i zbroji“ mora se priznati da je Majdak koristeći govorni idiom u hrvatsku suvremenu književnost uveo nešto novo, originalno i drugačije što je, uza sve ostale odlike ovog romana, zaintrigiralo čitateljsku publiku.

⁴⁵I. Mandić, *101 kratka kritika*. Zagreb: AC, 1977:91.

⁴⁶Mandić, *101 kratka kritika*. Str. 91.

⁴⁷Vidi u: Mandić, *101 kratka kritika*. Str. 92.

4.3. Što o romanu *Kužiš, stari moj* kaže kritika

Roman *Kužiš, stari moj* uveo je u hrvatsku suvremenu književnost novitete poput jezika, točnije govornog idioma u svim segmentima romana. Uz odliku jezika vežu se i osebujuan stil te pripovjedački postupak. To su elementi koji se Majdaku nikako ne mogu osporiti i većim ih djelom kritika nije osporavala, osim nekoliko negativnih kritika, koju smo imali prilike nešto ranije iščitati u poglavlju *Jezik* kao novitet. Ostavimo li jezik postrani i prijedemo na druge elemente, nailazimo na različita mišljenja kritičara, posebice kada se u obzir uzme psihološka karakterizacija likova. „Jedino što nam ostaje skriveno jest psihološka obrada likova, ponajprije samog Gliste. A tu zapravo i leži osnovna mana romana, koju bismo mogli označiti jednom jedinom rečenicom: Pisac je brzopleto završio djelo, propustio je psihološki temeljitije obrazložiti Glistino, nazovimao ga tako, ludilo i samoubojstvo.“ Mora se priznati da završetak romana pomalo iznenađujem i da je neočekivan. Majdak ni u jednom trenutku psihološki dublje ne ocrta Glistu pa je njegovo ludilo na kraju posve neshvatljivo. Neshvatljivo je da mladi čovjek poput Gliste poludi nakon jedne neuspješne ljubavne avanture te jedne noći slučajno prospavane u ludnici. Zbog neprovedene detaljnije psihološke karakterizacije ne možemo znati je li Glista uistinu poludio zbog toga ili je posrijedi nešto drugo. „Stoga, kad ovaj roman ne bi obilovao sjajno opisanim scenama, odličnim dijalozima i preciznim opažanjima, zbog ovog bi promašaja ozbiljno došla u pitanje njegova vrijednost. Ovako, djelo premda nepotrebno nedorečeno i osakaćeno, ipak živi i to vrlo intenzivno.“⁴⁸

Čitamo nadalje kritiku koja iznimno hvali Majdakov roman, ali mu se također kao negativna strana ponovo nameće brzopleta dovršenost. „Ipak treba reći da u općoj trivijalizaciji života što su je nametnuli glazba i film, tehnička iznašašća što su postupno zasićivala i naša tržišta, Majdakov roman zaista donosi svježinu, pa i ako se na prvi pogled doima kao nedostatan promišljen i brzopleto dovršen, ipak se u cijeloj njegovoj stilizaciji lako mogu zamijetiti novi književni postupci, od miješanja žanrova, do feljtonizacije i reportaže, od anegdotalnosti do svojevrzne montaže raznih detalja u labavu narativnu strukturu koja bez jačih poveznica iz rečenice u rečenicu svojom jednostavnošću i nepretencioznošću plijeni čitalačku zornost. Svemu navedenom još treba dodati i činjenicu da je roman *Kužiš, stari moj* kazališno i filmski uprizoren

⁴⁸ Mandić, *101 kratka kritika*. Str. 92.

u režiji Vanče Kljakovića, a kazališna je predstava odnosno monodrama u izvedbi Mladena Budiščaka i režiji Mire Međimorca kontinuirano trajala dvadeset godina.

Još jedna od činjenica koja potvrđuje uspješnost romana *Kužiš, stari moj* je i činjenica da je Majdak napisao nastavak tog romana pod nazivom *Stari dečki*. Prenosivši glavne likove u roman *Stari dečki*, osim lika Gliste, koji je nesretno stradao u prethodnom romanu, Majdak ipak ne doživljava golem uspjeh kao s prethodim romanom. Roman *Stari dečki* zapravo utjelovljuje sve ono već viđeno u romanu *Kužiš, stari moj*: „Stoga su neprekidno varirani isti sklopovi, iste riječi, iste misli. A rekli smo već da su takve žargonske riječi i „frajerska“ razmišljanja izgubili onu draž inovacije koju su imali onda kad su se tek pojavili u našoj književnosti.“⁴⁹ Bez obzira na neuspješnost romana *Stari dečki*, još se jednom potvrđuje uspješnost romana *Kužiš, stari moj*, koji zaista postaje bestsellerom hrvatske suvremene književnosti. Umjesto zaključka što o romanu *Kužiš, stari moj* misli kritika navest ću citat koji dovoljno govori sam za sebe: „Uspjeh što ga je Majdak postigao sa svojim romanom *Kužiš, stari moj* teško se može mjeriti s uspjehom kojega drugoga hrvatskoga pisca.“⁵⁰

4.2. Što je u romanu *Kužiš, stari moj* svakodnevno?

Predmet pripovjedačeve priče glavni je lik Glista. Glista je mladić zagrebačkog predgrađa, nedoučeni šegrt bez zanata. Zanimljiva je Glistina životna filozofija, te nemoć da se pomiri s okolinom. Naime, Glista nije nesposoban, već ne prihvaća svakodnevne zadaće i odgovornosti, ne zanimaju ga bogatuni i društvena elita. Sve oko sebe doživljava kao napad na svoje ljudsko dostojanstvo, na osobnu slobodu i mogućnost izbora. Siromaštvo u kojem živi stvaraju ga nekom vrstom probisvijeta, a dane upražnjava trivijalnim užicima, poput ispijanja pića u lokalnim gostionicama, šetnjama gradom ili sličnim animacijama. Usprkos siromaštvu, ne posjeduje nikakve planove za budućnost, živi od danas do sutra i vjeruje da će se ipak dogoditi nešto što će ga izbaviti iz svakodnevnog tereta neimaštine. Usprkos svemu, Glista je sentimentalni mladić, koji vjeruje u romantiku i želio bi da bude temeljno načelo njegova života, kao i života cijelog društva. Njegov je život pun neuspjeha i razočaranja, posebice ljubavni život, u kojem doživljava

⁴⁹J. Laušić, *Istinito i nadahnuto*. Republika, br. 9., 1971:110.

⁵⁰ Laušić, *Istinito i nadahnuto*. Str. 110.

neuspjeh sa ženom svoga gazde, a kasnije i s prostitutkom. Glistini su ljubavni pothvati popraćeni ciničnim pripovijedanjem o seksualnim doživljajima, koji uz obilje žargonskih izraza ostaju na razini trivijalizacije erotskih prizora.

Možemo (li) reći da je Glista zapravo predstavnik mladenačkog bunta šezdesetih godina. (?) Predstavlja mlade u urbanim sredinama koji ne rade ništa, oni su duhovno ispražnjeni besposličarenjem i trošenjem vremena ni na što. U opreci su sa starijom generacijom koja poštuje tradicionalne vrijednosti, dok ih mlada generacija u potpunosti negira, ponekad čak i ismijava. Majdak je ovim romanom izrekao nešto o čemu se to tada nije govorilo, na svijetlo dana iznio je život (jednoga dijela) mladih urbanih Zagrepčana, koji što duže žele ostati mladi i potrošiti svoje vrijeme na trivijalne stvari, ne razmišljajući o budućnosti.

Osim Gliste pojavljuje se i niz sporednih likova koji prikazuju drugu stranu života mladih, zagrebačkih intelektualaca, na prvom mjestu studenata. Studenti se kao grupa mladih ljudi utjelovljuju u liku Geze, mladića iz Osijeka koji je došao studirati u Zagreb. Majdak je studente prikazao kao mlade koji ništa ne rade, a vrijeme trate na gimnastiku i djevojke. „Ti studenti ništa drugo ne delaju osim što okolo zijevaju, čopavaju ti ispred nosa najbolje mačke, izvode gimnastiku kad pošten svijet plazi jezik na poslu. Imaju čak svoje domove, svoje menze, svoje tramvajske blokove, svoje zabave. Ti boga, mislio je Glista, tako bih i ja znao živjeti!“⁵¹ S druge pak strane, pojavljuje se lik Kurble, mladića sumnjivog morala i sumnjivih izvora prihoda. Naime, nitko ne znao što on točno radi. „Nitko nije znao kaj dela, ali to vjerojatno zato jer je to pitanje postavljati u njegovoj klapi bilo zabranjeno. Love je imao ko pljeve, činilo se Glisti. Nekoliko je puta bio u njegovu društvu i Kurbla mu se strašno svidio. Da mu je biti kao on! Da mu je biti na njegovom mjestu! Uvijek me gnjavio s pričama o Kurbli. Meni frajer smrdi od glave do pete i dajem glavu da nešto ima istine kaj drugi frajeri zuckaju, da Kurbla radi za udbu i da ga se treba čuvati.“⁵² Osim što se bavi sumnjivim poslovima, Kurbla je poznat u nemoralnim krugovima, pa jednom prilikom za sebe, Gezu i Glistu unajmljuje prostitutku. Riječ je o mladoj djevojci iz Sarajeva po imenu Emina, kojoj je Kurbla obećao da će postati filmska zvijezda, sve kako bi ju „namamio u krevet“. Emina kao lik utjelovljuje posrnule mlade djevojke koje „preko kreveta“ traže priliku da postanu slavne i bogate, a jedini preduvjet je da su dovoljno naivne. Jedini izlaz iz neimaštine vide upravo u tome, a to iskorištavaju nemoralni i bogati pojedinci

⁵¹ Majdak, *Kužiš, stari moj*. Str.83.

⁵² Majdak, *Kužiš, stari moj*. Str. 84.

poput Kurble, kojima je stalo samo do toga da se dobro zabave. O likovima poput Emine Majdak će više progovoriti u romanu *Biba, okreni se prema zapadu*, o kojem će riječi biti nešto kasnije.

Starija generacija prikazana je kroz samo dva lika, a to su Glistin otac (Tatek) i gospodin Milček. Tatek je siromašni skupljač starog željeza s kojim Glista nema nikakav odnos, a ponajmanje očinski i koji ne shvaća način življenja vlastitog sina. „Ma kakvi! Jesi ti lud? Il ti noge smrde! Imam pametnijeg posla nego gurati kolica. Još da me neko vidi s tobom! – Tak, stidiš se. – Pusti, ne sviraj na sentiš žicu. Bog, stari. – Eh lako je vama mladima. Samo se špancirate. Servus, sinko. Ne zaboravi da sam ti ja otec.“⁵³ Uz Tateka pojavljuje se i lik gospodina Milčeka kojeg su Glista i Geza upoznali u gostionici, a kada su nakon provedene večeri zajedno s njim završili u „ludnici“, ispostavilo se da je gospodin Milček zapravo smješten na psihijatriji.

Izdvojena su četiri lika koja predstavljaju urbanu zagrebačku svakodnevicu. Tako je Glista lik koji prikazuje svakodnevicu zagrebačke nezaposlene mladeži koja voli dangubiti, ne cijeni obrazovanje, niti bilo kakve vrijednosti tradicionalne kulture. Dane provodi na ulici, ne razmišljajući o vlastitoj budućnosti, ako i promišlja o njoj tada budućnosti vidi kao nešto negativno, neperspektivno. Budući da na se na taj način Glista buni protiv sveopće situacije u društvu postavlja se pitanje, ne predstavlja li Glista mladenački bunt šezdesetih? Nasuprot Gliste, Geza je lik koji je predstavnik zagrebačkih studenata, budućih visokoobrazovanih ljudi. Ali u Majdakovom kontekstu studenti su prikazani kao mladi ljudi koje najmanje zanima obrazovanje, a više ih zanima slobodno vrijeme koje troše na trivijalne stvari. Po tom pitanju malo se u čemu razlikuju od prve skupine mladih ljudi koje prikazuje Glista. Lik Kurbla također predstavlja mlađu generaciju, ali mlade ljude koji su financijski dobrostojeći, ali je nepoznat način na koji stiče novac, pa se pretpostavlja da se radi o nezakonitim poslovima. Starija generacija, odnosno odrasli prikazani su kroz lik Tateka i gospodina Milčeka. Tatek je samohrani otac koji jedva spaja kraj s krajem i predstavlja zagrebački siromašni sloj ljudi. Vrijeme krati skupljajući staro željezo, a na taj način zarađuje i ponešto sredstava potrebnih za život. Njegova svakodnevnica također je prikazana kroz česte posjete gostionicama i lutanjem gradskim ulicama.

⁵³ Majdak, *Kužiš, stari moj*. Str. 83.

5. BIBA, OKRENI SE PREMA ZAPADU

U ovom će se poglavlju pokazati karakteristike kriminalističkog romana kako bi se dokazalo da roman *Biba, okreni se prema zapadu* zaista pripada žanru kriminalističkog romana, ali će se isto tako prikazati i obilježja prema kojima navedeni roman smatramo parodiranim oblikom kriminalističkog žanra. Na kraju će se prikazati elementi *fenomenologije svakidašnjice* u navedenom djelu.

5.1. Elementi kriminalističkog romana

Roman *Biba, okreni se prema zapadu* objavljen je 1984. godine. Osamdesete su godine prošlog stoljeća u stvaranju Zvonimira Majdaka obilježene žanrovskom hibridnošću. Uz romane kojima parodira trivijalnu maticu (*Biba, okreni se prema zapadu, Pazi tako da ostanem nevina i Marko na mukama*), Majdak piše i romane tematski vezane uz povijest, te odnos društva i pojedinca (*Tiha jeza, Muška kurva*), sve redom romani nastali osamdesetih godina prošlog stoljeća.

Nas će ipak ovdje najviše intrigirati romani koji parodiraju trivijalnu maticu, posebice roman *Biba, okreni se prema zapadu*. „Roman o Bibi žanrovski je izmiješan komičnim i parodičnim postupcima, zapravo to je trivijalna parodija stripske lunovštine i filmske bondovštine u kojoj se cijela radnja svodi na borbu dvaju superagenta...“⁵⁴ Kako bismo mogli tvrditi da se radi o parodiji kriminalističkog romana, prije svega moramo navesti značajke toga žanra, a prema *Poetici kriminalističkog romana* Stanka Lasića.

Bazična shema kriminalističkog romana sadrži četiri oblika:

- a) Prvi oblik ili oblik istrage
- b) Drugi oblik ili oblik potjere
- c) Treći oblik ili oblik prijetnje
- d) Četvrti oblik ili oblik akcije

Prvi oblik ili oblik istrage podrazumijeva zagonetni čin koji se naziva tajnim činom. Tajni čin najčešće je ubojstvo za koje se ne zna tko je počinio. Budući da se zna da je netko ubijen to

⁵⁴Petrač, *Različiti književni svjetovi*. Str. 273.

postaje javnim činom, ali ostaje odgonetnuti tko je to učinio i koji je njegov motiv toga ubojstva. Nakon što se istragom otkrije subjekt koji je počinio zločin i nakon što se objasne razlozi njegova djelovanja tajnoviti se čin pretvara u objašnjeni čin. Blok istrage može biti prekinut i novim tajnovitim činovima, koji istragu čini jasnijom ili tajnovitijom. Tajnoviti čin ne mora biti nužno ubojstvo, u romanu *Biba, okreni se prema zapadu* tajnovit čin je otmica djevojke Bibe iz Remetinca. Tajnovitih činova kroz djelo je više jer se Majdak ne zaustavlja samo na Bibinoj otmici, već u roman unosi i mnoštvo drugih kriminalnih djela. Središnja osoba ovoga romana je Pero avijatičar. Uz otmicu pripisuje mu se i mnoštvo drugih kriminalnih radnji. „Pero avijatičar bijaše gad ogrezao u svim novovjekovnim porocima koje sebi novcem može- a što ne može? – priuštiti hulja s razgranatim međunarodnim vezama. Pero je letio bez ikakvih poteškoća s jednog sumnjivog mjesta zemaljske kugle na drugo, a takvih iz dana u dan ima sve više. Nije nailazio na nikakve carinske ili policijske prepreke. Naše gore prljavi list! Bio je prijateljski, tijesno povezan sa šefovima podzemlja na Zapadu i Istoku.“⁵⁵ Tijekom istrage, kao što je navedeno ranije, postoji više tajnih činova, isto tako da bi kriminalistički roman bio što napetiji pisac daje ubojici, u ovom slučaju izvršitelju otmice još jednu šansu, a detektiv se prevario u jednom detalju i sve je moglo završiti fatalno. To je u biti scena-zamka, sve kako bi roman bio napetiji i time cijelu kompozicijsku liniju romana dovela do gotovo neizdržive kulminacije. Tako u romanu *Biba, okreni se prema zapadu* Cico Zagrepčanin (detektiv) povremeno gubi trag Pere avijatičara, kojeg je osumnjičio za Bibinu otmicu, a budući da Pero trguje na međunarodnoj razini, lako mu se gubi trag. Ipak, Cico Zagrepčanin pomoću raznih poznanstava s ključnim ljudima diljem kugle zemaljske uspijeva mu ponovno ući u trag.

Kompozicija kriminalističkog romana može imati više varijanti, odnosno kulminacija romana može se dogoditi na više mjesta. Najčešći oblik je kriminalistički roman s kulminacijskom točkom na kraju romana, kakav je između ostalog i Majdakov roman. Majdak nam na početku romana otkriva da je Biba oteta i da privatni istražitelj Cico Zagrepčanin sumnja da je to djelo Pere avijatičara. Sve to saznajemo pročitavši prvih par stranica romana. Naime, Pero avijatičar je Cici poznat još otprije, budući da je uključen u međunarodne kriminalne radnje. „U posljednje

⁵⁵ Majdak, *Biba, okreni se prema zapadu*. Zagreb: Znanje hit, 1984:11.

vrijeme proćuo se kao posrednik, ponekad i prijevoznik robe u trgovini paklenskim proizvodima zlouporabe ljudskog uma: od mini-atomskih bombi do bioloških topova ćija je tanad punjena virusima protiv kojih još nema lijeka.. Drsko je švercao svim i svaćim...Od tada je niz godina prevezio najprljavije terete iz krijumćarskih magazina koristeći se jednim do tri falsificirana psaoša, izdajući se za Armenca, Nijemca iz Paragvaja i Engleza iz Manile..⁵⁶ Zanimljiva je ćinjenica da se Cico odmah nakon razgovora s Bibinim ocem, koji ga moli da pronade njegovu kćer, ubrzo zaputio u stan Pere avijatićara i tamo pronašao kazetu na kojoj su bili pohranjeni svi dokazi. Naime, na kazeti je bio snimljen razgovor između Pere avijatićara i Bibe, što je bio dovoljan dokaz da Cico odmah posumnja da je otmica djelo Pere avijatićara. Istina, ovakvo brzopleto rješenje cijele situacije pomalo zbunjuje.

Oblik istrage u Majdakovu romanu traje iznenađujuće kratko, dok veći dio romana zauzima drugi oblik ili oblik potjere. Nakon što smo saznali tko je oteo Bibu, nameću nam se druga pitanja vezana uz bijeg Pere avijatićara. „Zagonetka je prema tome pomaknuta od pitanja „tko je ubio“ prema drugim pitanjima, od kojih je glavno: da li će se zloćinac uspjeti spasiti od kazne, da li će pobjeći potjeri, koja je vjerojatno već za njim krenula.“⁵⁷ Istražitelja ne zanima kako se zloćin dogodio, već kako uhvatiti onoga tko je zloćin poćinio. Prije svega u otkrivenom ćinu nije sve riješeno. Problemi vezani za taj ćin djeluju kao zagonetka i mogu se rješavati/otkrivati/objašnjavati u tijeku cijele potjere. Cico kroz potjeru nailazi na mnoge probleme i neriješena pitanja. Uz otmicu kao zloćin, tu se veže i mnogo drugih zloćina koje je poćinio isti akter koji je poćinio i otmicu. Sve se to otkriva „u hodu“ kroz potjeru, koju Cico provodi kroz različite države svijeta. Potjera kreće iz Austrije, toćnije Klagenfurta, gdje Pero avijatićar posjeduje vlastiti avion. U Klagenfurtu Cico saznaje da Pero ne boravi ondje, ali posjećuje gospodina Furlana, izvjesnog Perinog prijatelja. Od gospodina Furlana ne saznaje mnogo, tek da je i on bio zaljubljen u Bibu, a Pero mu je preoteo Bibu. Ipak nailazi na vrijedan dokaz, bilježnicu Bibinog bivšeg momka.

Nakon Austrije odlazi u Nizozemsku, toćnije u Amsterdam, gdje je posjetio Verće, prostitutku s kojom je Pero jedno vrijeme bio u ljubavnoj vezi. Preko tajnih izvora saznaje da je Pero avijatićar u Iowi u klinici Ljube Piska, gdje se namjerava podvrgnuti estetskoj kirurgiji i

⁵⁶ Majdak, *Biba, okreni se prema zapadu*. Str. 12-13.

⁵⁷S. Lasić, *Poetika kriminalistićkog romana*. Zagreb:Mladost, 1973:84.

promijeniti izgled lica. Sve to daje novu dimenziju cijeloj potjeri, a napetost kulminira. Tijekom boravka u Iowi saznajemo da predmet Cicine potjere nije samo otmica Bibe, već da je Biba samo povod za veće stvari, točnije za trgovinu oružjem kojom se bavi Pero avijatičar. Još jedan od uspješnih pothvata tijekom potjere je i susret s doktorom Ljubom Piskom, koji mu, iako uz upotrebu nasilja, na kraju ipak predaje tražene fotografije „novog“ Pere avijatičara, nakon izvršene operacije.

Do vrhunca potjere vodi ga put u New York gdje od izvjesnog gospodina saznaje da tanker, kojim Pero avijatičar prevozi dragocjenu robu, putuje Atlantikom i da će pristati u Capetownu, gdje će ukrcati novi teret. Preko potplaćenog mornara Marka uspijeva doći na brod Pere avijatičara, ali tada saznaje da se Pero i Biba ne nalaze na tom tankeru. Logika mu je nalagala da se Pero i Biba nalaze na mjestu na kojem se čeka ukrcaj tereta, a to je bio mali otok u blizini mjesta gdje se nalazio tanker. Napustivši tanker skočivši u vodu Cico je dospio na otok, a nakon toga slijedi kraj romana koji pripada četvrtom obliku ili obliku kazne.

„Trećim oblikom ili oblikom prijetnje dominira prijeteći čin, tj. serija djela koji aktante stavljaju u situacije tjeskobe, nesigurnosti, straha, opasnosti, groze, čudnih naznaka, nemoralnih pojava, iznenadnih promjena, užasnih zebnja i, na kraju, stravične slutnje smrti.,⁵⁸ U dnu prijetećeg čina uvijek leži zločin. Prijeteći čin u Majdakovu romanu susrećemo na nekoliko mjesta. Prvi prijeteći čin lik istražitelja Cice doživljava u hotelskoj sobi u kojoj je odsjeo. Naime, nakon ulaska u hotelsku sobu u kojoj je odsjeo Cico na krevetu pronalazi tijelo nekog muškarca. Nakon što je muškarca primio za ruku shvatio se da je mrtav, a njegovo lice ga je podsjećalo na lice njegova prijatelja Emila. „Nepoznati, Emilu sličan muškarac, bijaše mrtav. Leš u sobi Cice Hourwatha. Sto misli odjednom mu proletješe glavom! Ali ona prva uvijek je najbolja i nju treba slijediti. Pero avijatičar poslao je prvo upozorenje. Poruku da se ne šali. Nije žalio truda da nepoznatog jasnika, kome je dobro platio, nagovori na plastičnu operaciju kako bi ličio na Cicinog prijatelja Emila. Onda ga je likvidirao i prokrijumčario u ovu sobu.“⁵⁹ Nakon toga Cico telefonira svom prijatelju Emilu da se čuva jer mu prijete opasnost. Nakon izvjesnih događaja s doktorom Ljubom Piskom Cico utvrđuje da je estetsku operaciju na stradalome muškarcu izveo upravo doktor Ljubo Pisk, koji će kasnije estetsku operaciju izvršiti i na Peri avijatičaru kako bi mu promijenio izgled lica. U ovom slučaju privilegirani lik prijetnje je zločinac, odnosno Pero

⁵⁸Lasić, *Poetika kriminalističkog romana*. str. 91.

⁵⁹ Majdak, *Biba, okreni se prema zapadu*. Str. 94.

avijatičar, koji je osim otmice i niz drugih kriminalnih radnji počinio ubojstvo ili je naručio ubojstvo muškarca čiji je leš kasnije ostavio u hotelskoj sobi u kojoj je odsjeo Cico. On je angažirajući prijeteći čin vjerovao da će na taj način postići svoj cilj, odnosno da će upozoriti istražitelja Cicu da mu „ne staje na put“ jer će u suprotnom on biti kriv za ubojstvo svog prijatelja Emila.

Četvrti oblik ili oblik akcije, ukratko, označava otkrivanje krivca. Iako je to ovdje prikazano dosta jednostavno ovom činu prethodi mnogo događaja koji dovode u sumnju ispravnost samog čina. Kada u Majdakovu romanu Cico Zagrepčanin na temelju dokaza o tankeru kojim Pero avijatičar prevozi robu, logičnim smatra da je i sam Pero avijatičar na spomenutom tankeru, mi kao čitatelji sumnjamo u to, jer nam se sve to čini nekako prejednostavnim. Ipak Cico Zagrepčanin prati svoju intuiciju i logiku i odlazio na sporedni tanker, da bi na kraju spoznao da se Pero avijatičar i Biba ne nalaze na njemu. Sve se opet dodatno zakompliciralo, ali Cico i za to ima rješenje. Ako se Pero avijatičar ne nalazi na tankeru, onda se zasigurno nalazi na mjestu gdje će se roba iskrcati iz tankera. I koje li slučajnosti, to je mjesto, taj otok, udaljen nedaleko od mjesta na kojem se nalazi tanker. Cico zatim skoči u vodu i uz detaljne upute prijatelja Emila, kojem je netom telefonirao, stiže do otoka, na kojem se ovaj put stvarno nalazi Pero avijatičar i Biba. Na otoku se uz Peru avijatičara i Bibu nalazi i poglavica Kwan-Guli s kojim je Pero avijatičar sklopio posao i mnoštvo domorodaca koji su ovdje izvodili vježbe. Šuljajući se po šumi u blizini je čuo razgovor između Pere avijatičara i poglavice i tim nam razgovorom sve postaje jasnije. Oteta Biba zapravo je dar poglavici Kwan-Guli, kao znak zahvalnosti za dogovoren posao. Na ovom se mjestu u romanu sve razjašnjava. Istraga koja je započela otmicom Bibe završava otkrićem mnogo većeg zločina. Sada su svi dokazi tu, Pero avijatičar je zločinac kojeg treba kazniti. Cico najprije spašava Bibu koja je oplakivala svoju sudbinu, upali avion Pere avijatičara i zajedno s Bibom odleti s otoka.

I na kraju romana slijedi kazna. „A pravedna kazna, to znači: prijestupnik će biti kažnjen u skladu s normama društva, organizacije ili sekte u okviru koje se radnja romana događa. To su romani koji potvrđuju sistem vrijednosti: zločin mora biti kažnjen. Oni ne dovode u pitanje društveni sistem u kojem aktanti djeluju.“⁶⁰ Kazna, smatra Lasić (1973.), može biti izvršena na dva načina: tako da se na kraju romana zločinac već nalazi u rukama pravde i ona mu pokazuje

⁶⁰Lasić, *Poetika kriminalističkog romana*. str.121.

svoje hladno lice ili je zločinac odlučio da se ne će predati pravdi pa će ga ona ipak dostići u jeku borbe.⁶¹

Majdak ipak smišlja originalnu kaznu u svojem romanu. Peru avijatičara stiže primjerena kazna, koju je sam sebi „namjestio“. Naime, Pero avijatičar pada u vlastitu stupicu kada u trenutku bijesa, nakon što saznaje da mu je netko odveo Bibu i to njegovim avionom, odlazi na tanker na kojem je roba, kako bi se uvjerio da je roba na sigurnom, i na tom tankeru pogiba od eksplozije koju je sam postavio. Naime, kako bi uništio sve dokaze o postojanju tankera „Berge Lulu“ kojim se prevozila roba, nakon iskrcavanja robe bombe koje je postavio po tankeru trebale su eksplodirati i tako bi mu se uništio svaki trag. Budući da je iskrcaj robe kasnio zbog pregovaranja s poglavicom Kwan-Gulom, bombe su eksplodirale u krivo vrijeme, kada je roba još bila na tankeru. Pero avijatičar je na taj način sam sebi presudio. „Prije nego što je i sam odletio u zrak, sada vreo od plamenih jezika i eksplozija, na let bez povratka, Pero uspije da naglas prokune svoju naglost. Kako je s uma mogao smetnuti tako bitnu činjenicu! Pa vlastoručno je po tankeru porazmještao bombe i mine koje su trebale eksplodirati kada teret s „Berge Lulu“ bude izručen.“⁶² Nakon analize Majdakova romana *Biba, okreni se prema zapadu* prema Lasićevoj poetici kriminalističkog romana možemo utvrditi da navedeni roman ima sve elemente kriminalističkog romana. Ipak, u naslovu se navodi da je navedeni roman zapravo parodija kriminalističkog romana što će biti objašnjeno u sljedećem poglavlju.

5.2. O čemu govorimo kada govorimo o parodiranju kriminalističkog romana?

Iako su svi elementi kriminalističkog romana zadovoljeni, sama je radnja suviše parodirana (i pomalo nalikuje na scene iz filmova o Jamesu Bondu). Radnja se svodi na borbu dvaju superagenata, s jedne strane imamo Cicu Hourwatha, zvanog Zagrepčanin i Peru avijatičara, koji s Bibom bježi s Istoka na Zapad. U cijelu su priču umiješani i razni agenti CiA-e i KGB-a. Riječ je o zločinu međunarodnih razmjera koji na kraju rješava jedan privatni istražitelj iz Zagreba.

⁶¹ Vidi u : Lasić, *Poetika kriminalističkog romana*. Str. 121.

⁶² Majdak, *Biba okreni se prema zapadu*. Str. 160.

Smatram da je to i najzanimljivija činjenica. Pero avijatičar se udružuju s mafijom gotovo cijelog svijeta, a na kraj mu staje jedan Cico Zagrepčanin!? Iako Cici u više navrata prijete, ostavljajući leš muškarca u hotelskoj sobi u kojoj odsjeda, prateći ga u svim dijelovima svijeta gdje traje njegova potjera, čak i na moru, kada iskače iz tankera u more kako bi preplivao do otoka na kojem se nalazi Pero avijatičar, Cico sve to uspijeva riješiti bez da mu nedostaje „vlas s glave“.

Iako je erotika jedan od elemenata koji se može pojavljivati u kriminalističkom romanu, u romanu *Biba, okreni se prema zapadu* ona se pojavljuje gotovo kroz cijeli roman i pridonosi parodiranju primarnoga žanra. Od scena u kojima se opisuje odnos Bibe i Pere avijatičara, pa do teksta koji piše Bibin bivši dečko. „Što sam se uplašila – reče Biba. Ubrzano je disala. – ovo mjesto uopće nije sigurno. Čujte, idemo u auto...Pa vi opet iznova? Mislila sam da ste gotovi...Nemoj cmizdriti! Rekao sam ti da se sagneš. Leđa, no! Ovako je dobro? Bože, zašto baš na mjesecini.. Jasno, gaćice mogu baciti. Poderane su. A skoro nove. Tako.....! Krasna si na mjesecini...Biba!!!!“⁶³ Opise seksualnih odnosa Bibe i Klompe, Bibinog bivšeg dečka nalazimo u njegovoj bilježnici koja se našla u rukama Cice Zagrepčanina. „Ti ćeš raspiriti strast u njoj. I više to nije slatki fuk, već teški fizički posao. Mukotrpana tjelovježba. Znojiš je i smišljaš nove prilaze orgazmu. Na kraju počneš ozbiljno sumnjati u svoje sposobnosti.“⁶⁴ Erotske opise odnosa različitih žena s Perom avijatičarom iščitavamo kroz iskaz stjuardese Lepe, koju Cico upoznaje u avionu. „Dok sam se ja, zlo ne sluteći, pripremala u sobičku iza kuhinje za nastup, žena Marka Škopca plače za mužem, pijetao kukuriče, dok sam svoja njedra u grudnjak... Ko da su iz „Playboya“, je l te? Dok sam ja sve to, i kao bez treme, taj ogavni stvor prikrao mi se s leđa. Već je imao izvađeno spolovilo, oprostite na izrazu. Sve što radi, radi s leđa! Podigao je moju dugačku haljinu od crne svile i naredio kao kakva vojničina: „Skini, sagni se, isturi. Okreni se prema zapadu.“⁶⁵ Osim obilja erotskih opisa potpuno se trivijalizira i djetinjstvo Pere avijatičara. Majdak želi prikazati Perinu zlu i tešku narav još od malih nogu, pri tome se koristeći banalnim opisima događaja iz Perina djetinjstva, koje više-manje nalikuju i djetinjstvu druge djece. „Već u djetinjstvu Pero je pokazao svoju opakiju narav. Budući da je često boravio sam pod krovom kuće na kraju sela, sagrađene na osami, u neposrednoj blizini jama i kaljuža iz kojih su mještani strugali glinu za podove i lijepljenje pletera, Pero je dosadu razbijao bezobzirno mučeći mačke.

⁶³ Majdak, *Biba, okreni se prema zapadu*. Str. 20.

⁶⁴ Majdak, *Biba, okreni se prema zapadu*. Str. 51-52.

⁶⁵ Majdak, *Biba okreni se prema zapadu*. Str. 104.

Svećeniku, koji se vraćao iz polja gdje je molio za kišu, i koji ga je zatekao kako bičuje razapetu mačku, govorio je da se želi uvjeriti da li su te životinje zaista otporne, tako reći besmrtnne.“⁶⁶

Ipak, vrhunac parodije ovoga djela sam je kraj romana. Budući da je prema Petraču (2003.) Cico Zagrepčanin uspoređen s Jamesom Bondom, prisjetimo se kako njegove akcije završavaju veoma teatralno, na jahtama, uz šampanjac i „hrpu“ ljepotica koje ga okružuju.⁶⁷ Cico će još jednom dokazati svoju skromnost i podrijetlo, pa će nakon akcije jahte, šampanjac i ljepotice zamijeniti maminom kućom u Popovači i kukuruznim žgancima prelivevim vrelinim uljem. „Kod kuće, kod mame u Popovači, Cico je u slast jeo kukuruzne žgance prelivevene vrelinim vrhnjem. Poštar je upravo donio novine. Na naslovnoj strani bila je vijest o neobjašnjivom nestanku tankera „Berge Lulu“ u vodama Pacifika. Nitko od posade nije spašen, iako se traganje nastavlja...“⁶⁸

5.3. Što je u romanu *Biba, okreni se prema zapadu* svakodnevno?

Majdak i u ovom romanu još jednom dokazuje da ostaje vjeran vlastitoj fenomenologiji svakidašnjice, iako se radi o krimiću, koji ima sve zadane strukture kriminalističkog romana. Majdak u roman unosi dio svakidašnjega života građana grada Zagreba.

Prije svega to uspijeva kroz likove. Biba je devetnaestogodišnja djevojka kojoj je san lagodno živjeti, trošiti mnogo novaca na odjeću i druge materijalne stvari, a da bi sve to ostvarila cilj joj je pronaći muškarca koji će joj to omogućiti. Uz to voli putovati i posjećivati nova mjesta, kako bi o tome kasnije mogla pričati svojim prijateljicama. „Biba je plakala iz više razloga. Ni sama nije znala koji je pravi i najvažniji. Jedino se tješila mislju da će biti neosporno glavna kad se nakon toliko izbjivanja vrati kući i ispriča curama gdje je sve bila i s kim je sve bila. Malo je reći da će sve pasti na dupe!“⁶⁹ Biba je tipična djevojka iz predgrađa grada Zagreba koja sanja o luksuznom životu, ne mareći za način na koji će do njega doći. Ovdje se možemo nadovezati i na djevojku Eminu iz romana *Kužiš, stari moj*, koja isto tako sanja o tome da postane slavna i bogata pa

⁶⁶ Majdak, *Biba, okreni se prema zapadu*. Str. 12.

⁶⁷ Vidi u : Petrač, *Različiti književni svjetovi*. Str. 273.

⁶⁸ Majdak, *Biba okreni se prema zapadu*. Str. 160.

⁶⁹ Majdak, *Biba, okreni se prema zapadu*. Str. 155.

makar pod tu cijenu morala prodavati vlastito tijelo. I ovdje nailazimo na isti tip djevojaka, koje ne mare za moralna načela i ne biraju sredstva kojima će doći do onoga što žele.

S druge strane, pojavljuje se lik Bibina oca, poštara Franje Kuka. Franjo Kuk je lik koji u sebi ujedinjuje sve ono što prosječnog Zagrepčana muči. Prije svega, muku muči s kreditom koji nikako da mu banka odobri, a kredit mu treba kako bi dovršio kuću u kojoj živi. „A kredit mi ipak nisu odobrili! Kak da se penjem na kat bez stepenica? Nemam krila da letim! Sve vam to ide preko veze i kreveta. Bar da je bila u komisiji kakva ženska, koja bi me htjela! Kakav je to život u vlastitoj kući bez štengi? A već sam našao podstanare koji bi došli na prvi kat. Baš ne daju čovjeku da se pomogne.“⁷⁰ Također, ne uspijeva se pomiriti sa suvremenom tehnologijom, odnosno novim vremenom koje dolazi. Uz to je i samohran otac, supruga ga je ostavila i od tada on brine za kćer Bibu. Uz sve nedaće, muči ga i problem s alkoholom, kojem često zna pribjeći, posebice od kada mu je nestala kćer Biba. „Obješen o Cicin rukav, slinio je poštar Franjo Kuk. Kao da je vrebao Cicu Zagrepčana i u pogodnom trenutku se na njega bacio. Poštar je već bio dobro nakresan.“⁷¹ Nasuprot likova koji utjelovljuju zagrebačku svakidašnjicu pojavljuju se likovi poput Cice Zagrepčanina i Pere avijatičara, koje teško da ćemo kvalificirati kao likove zagrebačke svakidašnjice, budući da je njihova funkcija određena funkcijom kriminalističkog romana. Cico Zagrepčanin privatni je istražitelj i njegova funkcija kao lika veoma je bitna za kriminalistički roman jer on je taj koji i pokreće radnju ovog romana. Uz njega je i lik Pere avijatičara, koji također ima značajnu ulogu, kakvu ima i lik Cice Zagrepčana, samo što mu on stoji kao suprotnost, kao negativan lik. Priča o zagrebačkoj svakidašnjici u sklopu kriminalističkog romana zaokružena je samim svršetkom ovog romana. Na samom se kraju svakidašnjica najbolje ističe tipičnom hrvatskom domaćom kuhinjom, koju ovdje predstavljaju kukuruzni žganci prelivevi vrelim vrhnjem, iako je riječ o ruralnome prostoru, a ne više o urbanoj svakodnevnici.

⁷⁰ Majdak, *Biba, okreni se prema zapadu*. Str. 24.

⁷¹ Majdak, *Biba, okreni se prema zapadu*. Str. 24.

6.UMRIJETI U TUŠKANCU

U ovom će se poglavlju najprije objasniti pojam (*slavonsko*) *ratno pismo*, kao književna pojava unutar suvremene hrvatske književnosti. Uz to će se izdvojiti i elementi ratnog pisma koji se pojavljuju u Majdakovu romanu *Umrijeti u Tuškancu*. Na kraju će se poglavlja izdvojiti *fenomenologija svakidašnjice* u navedenom djelu.

6.1. (Slavonsko) ratno pismo

Kada govorio o ratnom pismu u hrvatskoj suvremenoj književnosti, prije svega bi se trebalo usmjeriti na razdoblje u kojem se ono javlja. Kada govorio o ratnom pismu, govorimo o slavonskom ratnom pismu, koje je kao takvo bilo dominantno u suvremenoj hrvatskoj književnosti. Rem (1997.) smatra da slavonsko ratno pismo obilježava razdoblje od 1991. do 1994. godine, zapisivanje za vrijeme trajanja Domovinskog rata u Hrvatskoj: „Ovaj vremenski okvir nužno je i, dakako, uvjetno sužavanje za uočavanje pojave prvog i izvornog te najintenzivnijeg, a osobito najznakovitijeg gesta odgovora pisma na rat. Međutim, i u unutar toga okvira postoji preciznije sužavanje kadra na krupnije prizore ili detalje koji su ponajlakše izmaknuti uvidu, premda su za vrijeme rata bili, kako rekoh, i najneposredniji i najintenzivniji, čak i popularni.“⁷²

Rem (1997.) govori o slavonskom ratnom pismu kao autentičnom žanru, budući da se u više nastavaka govori o tjednim i dnevnim događajima. Pisci kroz djela govore o uznemirenom kulturnom identitetu gradova koji su pogođeni ratom kao što su primjerice Požega, Vukovar, Đakovo, Osijek, a govorimo o spoju masmedijskog, kulturnog i umjetničkog pisma. Također smatra da se slavonsko ratno pismo sastoji se od tri tematska plana, a to su; „o ratu“, „usprkos ratu“ i „zbog rata“. Također koristi naziv *slavonsko ratno pismo*, a ne *hrvatsko ratno pismo*, budući da tu književnu pojavu svodi na zemljopisno gledano uži recepcijski prostor.⁷³

S druge strane, roman *Umrijeti u Tuškancu* prije svega nije napisao slavonski pisac, niti govori o slavonskim gradovima koji su pogođeni ratom, a i riječ je o nedokumentarnoj prozi, fikciji.

⁷²G. Rem, *Slavonsko ratno pismo*, Osijek: Knjižnica neotradicija, 1997:16.

⁷³ Vidi u : Rem, *Slavonsko ratno pismo*. Str. 13.

Stoga ovdje nikako ne možemo reći da roman *Umrjeti u Tuškancu* pripada slavonskom ratnom pismu, ali s druge strane možda možemo govoriti o hrvatskom ratnom pismu, budući da je tematika djela vezana uz rat i ratna događanja na prostoru grada Zagreba. Važna je pak činjenica da je roman nastao 1992. godine, u vrijeme kada se u Hrvatskoj događa Domovinski rat, a u književnosti dominira upravo ratno pismo. Majdak nas u romanu upoznaje s ratom pogođenim gradom Zagrebom, kao i događajima koji prethode ratu. Govoreći o gradu u kojem živi, pisac „ispunjava“ jedan od elemenata koji je karakterističan za ratno pismo, a to je da pisci govore o uznemirenom kulturnom identitetu gradova, a Majdak ovdje govori o uznemirenom kulturnom identitetu grada Zagreba. Iako roman nije napisan u prvom licu, što je jedna od karakteristika slavonskog ratnog pisma, i pisac ne progovara iz osobnog iskustva, ipak nas upoznaje s, doduše fiktivnom iako mogućom, svakodnevicom glavnog lika koja je uzdrmana nadolazećim ratom i ratnim zbivanjima.

Majdak u romanu govori o ratu kroz priču glavnog lika koji svoju svakodnevnicu provodi u gradu Zagrebu, koja najednom biva promijenjena ratnim zbivanjima. Pisac opisuje grad i ljude koji su se u njemu zatekli u vrijeme sirena za zračnu uzbunu. „Nalazio se u blizini Gradske kavane kada je sirena zatulila objavljujući zračnu opasnost. Premda je već proživio nekoliko uzbuna sklanjajući se u skloništa, u podrum, u tunel ispod Griča, svaki novi urlik sirene imao je snagu udara u srce...Ljudi se stanu kretati brže i bezglavije, prekinuvši naglo hod prema određenom cilju. Silazili su s putanje kojima su se dotada kretali i slijedili pojedince koji su se bolje snalazili u ovome zatamnjenome, odjednom opasnom prostoru. Svima njima bijaše cilj sklonište.“⁷⁴ S druge strane događaj koji se dogodio zbog rata, a koji je promijenio svakodnevnicu glavnog lika bilo je ranjavanje njegove kćeri Sandre. Iako je glavni lik Hrvoje Knez bio ponosan na svoju kćer koja je otišla u rat, nakon njezina ranjavanja osjećaj ponosa zamijenio je osjećaj tuge. „Gotovo je trčao hodnicima s plastičnom vrećicom u ruci punom darova za ranjenu kćer... Oznojio se još više od ustajalog zraka u sobi. Pokušao je otrti čelo i suze koje nije mogao suzdržati. Zagrlili su se pred umornim svjedocima, bolesnicima koji su sućutno pratile susret oca i kćeri. _ Kada mi je mama rekla da si na nekoj vježbi.. Ja sam shvatio da nećeš napuštati Zagreb...! –kakva korist od toga da vježbam a da to znanje ne iskoristim – prkosno će Sandra. Mama paničari. Nije to ništa. Zrno mi je samo okrnulo bedro...“⁷⁵ Usprkos

⁷⁴ Majdak, *Umrjeti u Tuškancu*. Rijeka: IRO „Otokar Krešovani“, 1992:140.

⁷⁵ Majdak, *Umrjeti u Tuškancu*. Str. 198.

ratu i ratnim događanjima u gradu Zagrebu, u svakodnevnicu Hrvoja Kneza zbivaju se događaji nevezani uz rat. Njegov se svakodnevni život mijenja kada se upušta u ljubavnu aferu s kolegicom Žanom, iako je u braku s Renatom i s njom ima kćer Sandru. Iako sa Žanom nikada i nije ostvario dublju vezu, napušta suprugu i kćer i odlazi živjeti s majkom. „Hrvoje je pretpostavljao da će Žanu potpuno osvojiti ako napusti ženu i kćer. Ponudit će joj raskid kao vrhunski dokaz koliko je voli i koliko mu je stalo do nje. Nadao se da će to Žanu razoružati. Popustit će i predati mu se zauvijek. Dokraja.“⁷⁶ Tako se svakodnevnicu glavnoga lika Hrvoja Kneza u potpunosti mijenja nadolazećim ratom i ratnim zbivanjima.

Roman *Umrijeti u Tuškancu* tematizira rat i ratnu svakodnevnicu grada Zagreba, ali se o ratnom pismu, u slučaju ovoga romana možda ipak treba govoriti sa zadržkom.

6.2. Što je u romanu *Umrijeti u Tuškancu* svakodnevno?

U navedenom se romanu pojavljuje glavni lik sa svakodnevnicim problemima i nedoumicama. Prije svega to su financijski problemi, koji mu zadaju većinu problema. Iako je Hrvoje Knez zaposlen, a novac zarađuje i „sa strane“ pišući ljubavna pisma po narudžbi svojega cimera, stalno upada u financijske probleme i uvijek mu nedostaje financijskih sredstava. U takvim se situacijama čak i zadužuje kako bi namirio neke vlastite potrebe. Osim toga muči ga problem zapošljavanja kćeri Sandre, kojoj bezuspješno traži posao. Hrvoje tako bezuspješno traži posao za kćer, a pomoć mu obećavaju različiti ljudi, za koje se na kraju ispostavlja da su ljudi sumnjivih namjera koji mu daju lažnu nadu. Dodatne probleme zadaje mu bivša žena Renata, koja ga krivi za nastalu bračnu situaciju, kao i za to što mu je kćer nezaposlena. Majdak kroz navedeno ocrta prilike u Hrvatskoj, koje su poprilično nepovoljne, a posebno što se tiče zapošljavanja. „Poslije dvadeset godina nju brine i zanima jedino Sandrino zaposlenje. A što će on, možda, uskoro na ulicu, s radnom knjižicom u džepu, na biro rada ili kao se to već ide, to nju ne zanima.. Pa nije on svemoćan! Danas nekomu naći zaposlenje... Dok tisuće otpuštaju. I to ne bezveznu pomoćnu radnu snagu, nekvalificirane, bez iskustva, nego inženjere, ljudima kojima nedostaje nekoliko godina do mirovine!“⁷⁷ Događaji, koje opisuje Majdak, specifični su za društva u tranziciji, a prethode ratu, što vidimo kasnije iz ulomaka u kojima opisuje zračnu uzbunu i bombardiranje.

⁷⁶ Majdak, *Umrijeti u Tuškancu*. Str. 96.

⁷⁷ Majdak, *Umrijeti u Tuškancu*. Str. 7.

Od svih problema Hrvoje Knez pronalazi utjehu u romantičnim susretima s kolegicom Žanom. Iako nije sklon takvom ponašanju, budući da je u braku i ima kćer, sasvim obična situacija dovela ga je do nečega što nije očekivao. „Kobna strast sa Žanom Lovrak, kolegicom s posla, udanom, majkom dvoje male djece, obuzela ga je nenadano i sasvim neobjašnjivo, jer Žana nije bila njegov tip ženske zbog koje bi počinio gluposti i, nakraju, poslije nekog vremena koje će proći u optuživanju i mrcvarenju, uzrokovati raspad braka.“⁷⁸ Čovjek koji je preko dvadeset godina bio u braku i koji nije bio sklon prevarama, odjednom postaje preljubnik, ludo zaljubljen u udanu ženu. „Dok se nije zaljubio u Žanu, Hrvoje bijaše vjeran muž i skrban otac, koji je, istinabog, poželio kadkad neku ženu i maštao o ludoj noći provedenoj u motelu prožetom vonjem preljuba, ali nikada ništa nije poduzeo da i ostvari snove.“⁷⁹ Luda ga zaljubljenost „tjera“ da radi nepromišljene stvari, kao što je trošenje velike svote novaca na izlaske i večere po skupim restoranima. Njegova ga nepromišljenost dovodi i do „financijskog kraha“, kojeg tek biva svjestan nakon što ga Žana ostavlja. Iako to nisu teme o kojima se olako progovara, Majdak ih ipak aktualizira i postavlja u svakodnevni život glavnoga lika.

Još jedna od tema svakodnevice toga vremena o kojoj Majdak progovara je i tema odlaska mladih u rat. U romanu govori o mladoj djevojci Sandri koja odlazi u rat i biva ranjena. Ne možemo reći da je ovo situacija koja se događa u „uobičajenoj“ svakodnevnicu mladih ljudi, ali u obzir treba uzeti da je to roman koji je napisan 1992. godine kada u Hrvatskoj Domovinski rat i itekako jest svakodnevica! Svakodnevnicu mladih postaje i ranjavanje pa čak i umiranje. Djevojka Sandra biva ranjena, a s time se teško nosi njezina obitelj, posebice roditelji, što je vidljivo iz romana. Kroz roman se susrećemo i s opisom zračnih uzbuna i bombardiranja koji postaju svakodnevnicu grada Zagreba u vrijeme Domovinskog rata. Za razliku od ostalih književnih predložaka, roman *Umrijeti u Tuškancu* važan je upravo stoga što je u njemu Majdak zahvatio drugačiju svakodnevnicu glavnoga grada. Svakodnevnicu obilježenu zračnim uzbunama, bombardiranjem i ranjavanjima. „Kao da su zračne uzbune uzrokovale zračni vrtlog u koji je Hrvoje upao i ostao trajno ošamućen.“⁸⁰

Nasuprot navedenih likova nalazi se lik koji je „netipičan“ za cijeli roman i tematiku o kojoj progovara, to je lik Hrvojevog cimera Arifa. Nakon što se Hrvoje uselio u majčin stan upoznao je

⁷⁸ Majdak, *Umrijeti u Tuškancu*. Str. 10.

⁷⁹ Majdak, *Umrijeti u Tuškancu*, Str. 38.

⁸⁰ Majdak, *Umrijeti u Tuškancu*. Str. 83.

momka po imenu Arif, koji je tamo živio kao podstanar. „Pokušao je od mame saznati čime se bavi njezin novi podstanar, ali ona je odbila razgovor o tome. Upozorila je sina da je Arif fin, uljudan i dobro odgojen čovjek, a to što nije rođeni Zagrepčanin, njegovim odlikama daje osobitu vrijednost.“⁸¹ Kao što je iz citat vidljivo, Arif se bavi nečasnim poslovima, a kako kasnije iz roman saznajemo, bavi se kockanjem. U kockanju je veoma uspješan pa posjeduje i zavidnu količinu novca. S druge strane, u ljubavi je potpuni promašaj i nije mu stalo do toga da se potruži oko djevojke koja mu se sviđa pa Hrvoju plaća kako bi mu pisao ljubavna pisma koje je Arif potpisivao i slao djevojci koja mu se sviđala. Arif je zapravo potpuno drugačiji lik od svih navedenih likova, njega nije „pogodila“ predratna i ratna kriza, no usprkos tome završava krajnje tragično. „-Upucalo Arifa. Eno ga leži mrtav gore pred vratima – preplašenim glasom izvijesti Sead.“⁸²

⁸¹ Majdak, *Umrijeti u Tuškancu*. Str. 50.

⁸² Majdak, *Umrijeti u Tuškancu*. Str. 194.

7. POVRATAK SUDBINI

U ovom će se poglavlju ukratko iznijeti karakteristike romana *Povratak sudbini* kao egzistencijalnog romana. Također se kao dominantna tematika romana izdvojiti opreka selo-grad, a na kraju će se poglavlja izdvojiti *fenomenologija svakidašnjice* u navedenom djelu.

7.1. Egzistencijalni roman

Zvonimir Majdak pisac je žanrovski veoma različitih djela, što je naglašeno i na samom početku ovog rada. Budući da smo šezdesete godine prošloga stoljeća označili kao godine u kojima Majdak piše egzistencijalnu prozu, odnosno romane s egzistencijalnom tematikom, između kojih smo izdvojili roman *Bolest*, pomno analizirajući djela iz osamdesetih godina prošlog stoljeća ponovno dolazimo do podatka da Majdak nije napustio egzistencijalnu fazu, već da joj se ponovo vratio, posebice djelom *Starac*. No, ne možemo ni ovdje reći da njegova egzistencijalna faza prestaje. Romanom *Povratak sudbini*, objavljenim 2010. godine, Majdak ponovo aktualizira egzistencijalnu tematiku i kao da se vraća svojim književnim počecima. Neki će tvrditi da je to zbog piščevih godina, koje „prirodno“ naginju ka toj tematici. „Jest, jer u Majdakovu dosadašnjem opusu, opsegom inače veliku i žanrovski raznorodnu, ne nalazimo nijedne proze koja bi mu bila tematski bliska, pa je u tom smislu *Povratak sudbini* novost u njegovu stvaralaštvu; a iznenađenje pak nije, jer je ova tema bliska autorovoj životnoj dobi pa je u neku ruku logično, očekivano, da posegne za njom.“⁸³

U romanu *Povratak sudbini* riječ je o Krešimiru Brajaku, uglednom stomatologu, koji se nakon dužeg boravka u inozemstvu vraća u Zagreb. U rodnom selu, nedaleko Zagreba, gradi kuću, ili kako ju Majdak (2010.) naziva „sojenicu“ u kojoj će provesti većinu svog vremena.⁸⁴ Vraćajući se u rodno selo, Brajak se vraća i prirodi uz koju je bio posebno vezan u djetinjstvu. Kroz roman se retrospekcijom vraćamo u Brajakovo djetinjstvo, u vrijeme kada je on većinu vremena provodio s djedom. Posebno su živopisno opisane situacije iz djetinjstva, kao što je noćna vožnja konjskom zaprekom. „Noć na raskrižju, u dubini tamne šume, nije ih zatekla niti

⁸³Z. Primorac, „Priča o rasapu i bolnoj sudbini“, http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac425.nsf/AllWebDocs/Prica_o_rasapu_i_bezbolnoj_smrti (03.09.2011.)

⁸⁴ Vidi u : Majdak, *Povratak sudbini*. Str. 10.

zbunila. Načine polukrug baš kao da se kreću jarko osvijetljenim putem! Ravnomjernim usklađenim korakom, četveronožno, vukle su teret hrptom brijega. Miris sijena miješao se s teškim, vlažnim vonjem raslinja po rubu puta... - Ja bih zalutao. Ne bih se snašao... Ne bih bio siguran gdje skrenuti – divio se Krešo osobini teglećih životinja u noći u kojoj bi i duhovi zalutali.“⁸⁵

Nakon kratkog opisa djetinjstva u rodnom selu, glavni nas lik, također retrospekcijom, vraća u studentske dane provedene u Zagrebu, gdje upoznaje djevojku Hanu i s njom ostvaruje ljubavnu vezu. „Priželjkivao je i ujedno strepio: kada će ponovno sresti Hanu? Ušla mu je u misli. Obgrlio ju je mislima. Stao sanjariti. Pokušavao ju je oživiti. Vidjeti je jasno. Ne kao kroz koprene magle.“⁸⁶ Nakon odlaska u inozemstvo prekida ljubavnu vezu s Hanom, kojoj se ponovno vraća nakon povratka u Zagreb. Ipak, ta veza nikada nije poprimila ozbiljniji karakter, već se svodila na povremeno viđanje.

Radnja romana svedena je na nekoliko mjeseci u vrijeme ljeta i zime, koje Brajak većinom provodi u rodnom selu, a povremeno odlazeći u Zagreb, uz kojeg ga još uvijek vežu poslovne obaveze. Kroz opis Brajakova boravka u rodnom selu dobivamo sliku propadanja sela kroz opise napuštenih i porušenih kuća, te stanovnika koji svakodnevno umiru. Također, osjećamo emocionalnu prazninu glavnog lika, koja se s vremena na vrijeme prekida rijetkim Haninim posjetima. „Hana na vratima ekspresa koji se nakratko zaustavio da iskrca nju i još dvoje staraca. Zatim užurbano odjurio... Zastala je na peronu i u nedoumicise osvrnula. Sama na pustom peronu. U ruci putna torba... Volio ju je promatrati kako lakonoga, ali usredotočeno, silazi niz one dvije stepenice vagona brzovlaka.“⁸⁷

Uz ruralne opise, u romanu nailazimo i na opise urbanih prostora. Majdak opisuje gradić koji se nalazi nedaleko njegova rodnog sela, ali u koji on rijetko zalazi. Kroz opis grada Majdak prikazuje i stanje društva. „Dakako, cijela ta priča o povratku na selo, koju na individualnoj razini prati lelujava, za protagonista ne dokraja definirana ljubavna storija, ima, kao i uvijek u Majdaka, i svoju društvenu podlogu; zbivanja su uronjena u suvremenu stvarnost, osobito stvarnost provincijskoga gradića u blizini Brajakova sela, naznačenu detaljima poratnog bogaćenja

⁸⁵ Majdak, *Povratak sudbini*. Zagreb:Alfa, 2010:28.

⁸⁶ Majdak, *Povratak sudbini*. Str. 21.

⁸⁷ Majdak, *Povratak sudbini*. Str. 13.

snalažljivih pojedinaca (tajkunizacije), produbljivanja socijalnih razlika i uopće pogubnih učinaka domaćega divljeg kapitalizma, erozije morala i drugih realija naše svakodnevice.“⁸⁸

Iz svega navedenog nameće se temeljno pitanje, što je Brajaka, uglednog i dobro situiranog stomatologa potaknulo da se na pragu starosti vrati u rodni zavičaj? O njegovom dobrom imovinskom stanju uopće ne dvojimo, budući da nas pisac detaljno upoznaje s njegovim terenacem sa „svemirskom tehnologijom“, koji je za njega osobno dizajnirao Fagiola, bivši vozač Formule. „Terenac se pokorio svemirskoj tehnologiji ugrađenoj u „klinici“ za preradu serijskih automobila u sofisticirana, izvanzemaljska vozila. Vlasnik officine je bio bivši vozač Formule, negdašnji as Ferrarijeve momčadi, Massimo Fiagola. Pokojni Gian Carlo odveo ga je Fagioli i preporučio svoga prijatelja da mu osmisli i opremi terenac koristeći dodatnu elektroniku, računala i pametne čitače, unaprijed ucrtane putanje.“⁸⁹ Uz to Brajakovu „sojenicu“ na selu osobno je izgradio poznati arhitekt. Odgovor na postavljeno pitanje dobivamo postupno iščitavajući roman. Glavni lik svoje osjećaje i mišljenja iznosi kroz razgovore, posebice kroz razgovor sa starcem Šandorom, bivšim nadničarem njegova oca. Kako zaključuje Šandor, Brajak se vraća u svoje rodno selo zato što je od svih ljepota koje je putujući kroz svijet vidio, odlučio da će umrijeti na najljepšem mjestu, u svojem rodnom selu.

S druge pak strane, mogli bismo zaključiti da se Brajak vraća u svoje rodno mjesto jer želi pronaći mir i uspostaviti odnos s prirodom, kakav je imao još u djetinjstvu. Razlog vraćanja prirodi otkriva nam i u razgovoru s profesorom crtanja iz djetinjstva. „Ali... profesore... Meni, antitalentu, slike se dopadaju. Možda sam se nescjesno i vratio zbog tih i takvih prizora?! Dosta mi je čelika, tamnog stakla i betona...“⁹⁰ Ipak, rodno ga selo ne ispunjava u potpunosti, na selu se sve izmijenilo, a on i dalje osjeća nemir i emocionalnu ispraznost. Cijeli roman, piše Primorac (2010.), odiše tamnim slutnjama, nemilim događajima, teškom i tmurnom atmosferom i na kraju, crnim završetkom. „Moć nabujale rijeke izašle iz korita, matica koja se prelila preko nasipa, bila je neprogramiran i nepredviđen, zbunjujući susret s vodom koja je bešumno rasla oko auta. Onda ga je obgrlila, podigla i ponijela. Uljulkan plovidbom na neuništivim, vjekovječnim oprugama,

⁸⁸ Z. Primorac, „Priča o rasapu i bolnoj sudbini“, http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac425.nsf/AllWebDocs/Prica_o_rasapu_i_bezbolnoj_smrti (03.09.2011.)

⁸⁹ Majdak, *Povratak sudbini*. Str. 184.

⁹⁰ Majdak, *Povratak sudbini*. Str. 47.

Brajak je pozdravljao i blagoslivljao odluku o svom povratku. O svom povratku sudbini.⁹¹ Kao što je iz analize vidljivo, roman retrospektivno prikazuje životni vijek jednog čovjeka, imenom Krešimir Brajak, posebno se fokusirajući na posljednjih nekoliko mjeseci njegova života. Iz romana dobivamo šturu sliku njegovog emocionalnog života, saznajemo o vezi s Hanom, koja je postojana još od studentskih dana, iako biva prekinuta u jednom razdoblju Brajakova života kada on odlazi u inozemstvo. Kroz dijaloge i monologe glavnoga lika više saznajemo o njegovim razmišljanjima vezanima uz vlastiti život, o tome zašto se vraća u svoje rodno selo i napušta urbanu okolinu. Retrospekcijom saznajemo način na koji je do sada živio, a pisac nam otkriva i hedonističke navike glavnoga lika.

Ukratko, saznajemo sve o životu jednog lika, način njegovog življenja i način njegova razmišljanja. Iz navedenih činjenica možemo utvrditi kako se zaista radi o egzistencijalističkom romanu, kojim se Majdak ponovo vraća svojoj egzistencijalističkoj fazi. „Time je egzistencija, ali i ukupna osobna povijest viđena iz ugla tekstualnosti, pri čemu se relativiziraju modernističke metapripovijesti o emancipaciji čovječanstva ili hermeneutici smisla. Brajak se povratkom u ravnice jednostavno prepustio sudbini. "Nestati, izgubiti se bez traga...".⁹²

7.2. Opozicija ruralno – urbano

Opoziciju selo-grad kao književnu tematiku najintenzivnije susrećemo u razdoblju hrvatskog realizma, kada se gradovi tek počinju formirati pa stanovništvo iz sela odlazi u grad. Društvena zbivanja postaju zanimljiva piscima i oni ih predočavaju u svoja književna djela. Stoljeće kasnije, Majdak ponovo aktualizira tematiku opozicije sela i grada, ali sada iz posve drugih razloga. Gradovi su prenaseljeni i užurbani pa stanovništvo nekako više teži bijegu na selo, kako bi se vratili prirodi, a što dokazuje i Majdakov glavni lik Krešimir Brajak. Iako se ljudi donekle, i to najčešće u vremenu dokolice, vraćaju selu, sela ipak propadaju jer slobodnog vremena ima sve manje, dokoličarenje je sve rjeđa pojava, starije generacije umiru, mlade generacije ili nema ili je u neznatnom broju, a kuće su zapuštene ili urušene.

Tematika vezana uz propadanje sela bila je zanimljiva književnicima u doba realizma, a ponovno postaje aktualna i u suvremenoj hrvatskoj književnosti. Ipak, u razdoblju realizma opozicija selo -

⁹¹ Majdak, *Povratak sudbini*. Str. 184-185.

⁹² H. Sablić Tomić, „Zvonimir Majdak: Povratak sudbini“

<http://www.mvinfo.hr/izdvojeno-kritike-opsirnije.php?ppar=4571> (25.09.2011.)

grad uvijek se prikazivala kroz opoziciju dobro - zlo, u kojoj je selo prikazivano kao apsolutno dobro, a grad kao apsolutno zlo. Kao primjer ću navesti mišljenje Miroslava Šicela o najrealističnijem romanu hrvatske književnosti romanu *U registraturi* Ante Kovačića: „Sve što je u vezi sa selom, seoskim životom i ljudima, to je primjer nadahnutog nekonvencionalnog shvaćenog i ostvarenog realizma, čak i naturalizma (...), a sve što je u vezi s gradom i gradskim stanovnicima, to je primjer zapjenjenog, instiktivnog revolta i rugalačko-osvetničke karikature.“⁹³

Za razliku od razdoblja realizma, Majdak opoziciju selo - grad ne gradi kao opoziciju apsolutnog dobra i apsolutnog zla. Majdak, doduše, grad prikazuje kao sredinu nemorala i iskrivljenih vrijednosti kroz prikaz provincijskog grada koji se nalazi nedaleko njegovog rodnog sela: „Kupivši novine, propisno je parkirao svoju „mrcinu“, kako su je sa zavišću nazvali lokalni dangube i umirovljeni vlastodršci, kivni na sve što ih mimoilazi, a nekad je bilo besplatno ili dostavljeno u plavoj kuverti, već su sjedili na terasama kafića nepoznatih vlasnika, novopridošlica, i glasno psovali potkupljive lovce u mutnom što svrate iz velegrada po utržak ili mito.“⁹⁴ Ipak, takvi su opisi grada u romanu veoma rijetki, možda više zato što se Majdak nije dublje fokusirao na izvanjske opise uopće.

S druge pak strane selo je opisano kroz idilu prirode; šuma, livada, potoka, poljskih putova. Svemu tome pridonosi i opis djetinjstva u rodnom selu, koji selo prikazuje kao idilično mjesto u kojem žive dobri ljudi. „Izvukao se iz šuma i spustio u vodoplavne livade. Ovi predjeli bili su išarani potocima. Osamljena stabla koja nisu oprljile munje. Hladovina kad je sunce u zenitu. Nečujan prelet neugledna leptira, zuj omamljenih kukaca...“⁹⁵

7.3. Što je u romanu *Povratak sudbini* svakodnevno?

Kao što smo vidjeli kroz analizu romana *Povratak sudbini* Majdak, mogli bismo reći, u njemu najpotpunije utjelovljuje svoju *fenomenologiju svakidašnjice*. Cijeli roman je priča o čovjeku koji se nakon mnoštva godina provedenih u inozemstvu, zaželio malo mira u „rodnoj mu

⁹³M. Šicel, D. Jelčić, *August Šenoa, Ante Kovačić, Ksaver Šandor Gjalski*. Zagreb: Školska knjiga, 1993:75.

⁹⁴ Majdak, *Povratak sudbini*. Str. 40.

⁹⁵ Majdak, *Povratak sudbini*. Str. 45.

grudi“. Ovakve priče susrećemo iz dana u dan, pogotovo u vrijeme snažnog tehnološkog napretka, kada se ljudi nakon izvjesnih godina boravka u urbanim naprednim sredinama zažele nešto opuštenije ruralne atmosfere. Nije Krešimir Brajak jedini lik u romanu koji je to poželio. Uz njega susrećemo lik poznatog liječnika Giana Carla, koji se također nakon mnogih godina provedenih po svijetu zaželio mira u svojoj rodnoj Toskani, u kojoj je poželio provesti zadnje dane svoga života i naposljetku, umrijeti. No, njemu to nažalost nije pošlo za rukom jer je umro prije nego što je stigao u svoju rodnu Toskanu. Ali Krešimiru Brajaku to polazi za rukom. Nakon što je izgradio kućicu u svom rodnom selu, ili kako ju on naziva „sojenicu“, uživa u vlastitim hedonističkim navikama i prekrasnoj prirodi koja ga okružuje. On je materijalno zbrinut, ali emocionalno prazan. Još jedna činjenica koju možemo susreti u svakodnevnom životu. Ljudi koji se posvećuju samo karijeri, često ostaju emocionalno nezadovoljni i prazni. I Brajak kako bi uspio u karijeri odlazi u inozemstvo ne mareći za ljubavnu vezu s Hanom, čak se ni ne oprašta s njom. Kasnije će mu zbog toga biti žao, kada će odlazeći u kućicu na selu osjećati emocionalnu prazninu koju će svaki puta za sobom ostaviti Hana odlazeći u Zagreb. Tada Brajak postaje svjestan činjenice da želi ostvariti dublju ljubavnu vezu s Hanom, ali mu Hana ovaj puta ne oprašta „izdaju“ iz mladenačkih dana.

U romanu se realno prikazuje i slika hrvatskog sela, koje svakim danom sve više propada. Kao što je kroz roman i prikazano, starije generacije stanovnika umiru, mladih generacija gotovo da i nema, a kuće su zapuštene ili uništene. Iako se nekolicina stanovnika vraća u sela, kao što to, između ostalog, čini i glavni junak Krešimir Brajak, sela i dalje ostaju prazna i „opustošena“. Usprkos tome, seoska idila „mami“ ljepotom prirode i istinskim mirom, bez buke i gužve urbane sredine. U jednom dijelu romana prikazuje se i ugođaj seoske zabave. Majdak dosljedno prenosi ugođaj takve zabave kakvih danas još uvijek ima po hrvatskim selima. „Crkveni god, proštenje, pivo iz drvene buradi, medovina, licitarska srca, davali su pečat rijetkog zadovoljstva i doživljaja kad se okupe mladi i stari iz udaljenih naselja. Bio je to dekor pučko-crkvenog slavlja komu ne prisustvuju samo najškrtniji gazde, a najveći su veseljac i nadničari i nadpolitičari...“⁹⁶ Kroz roman Majdak prikazuje najvjerniju sliku današnjeg sela, sela kao prostora „opustošene“ idile, dok se rjeđe fokusira na opis grada, te na grad općenito, koji postoji samo kao prostorna opozicija selu.

⁹⁶ Majdak, *Povratak sudbini*. Str. 110-111.

8. ZAKLJUČAK

Pojam fenomenologija označava specifičan način filozofskog rada, odnosno mišljenja, istraživanja, proučavanja. Sintagma *fenomenologija svakidašnjice* označava specifičan način mišljenja o svakodnevnome kojeg književnom obradom Zvonimir Majdak materijalizira, prikazujući svakidašnjicu grada Zagreba, odnosno njegovih stanovnika, ali ne u sklopu kakva filozofskog sustava ili ideološke matrice, popularnim diskursom.

Nakon analize četiriju književnih predložaka nastalih u razdoblju od 1970. do 2010. godine: *Kužiš, stari moj*, *Biba, okreni se prema zapadu*, *Umrijeti u Tuškancu* i *Povratak sudbini*, a u smislu teme ovoga rada, izdvojena je fenomenologija svakidašnjice, prisutna u svakom od ovih romana. U pojedinim romanima ona je ponešto slična, usporedimo li roman *Kužiš, stari moj* i roman *Biba, okreni se prema zapadu*, u kojima fenomenologiju svakidašnjice čine likovi mladog naraštaja iskrivljenih moralnih vrijednosti. Svakidašnjica je u romanu *Umrijeti u Tuškancu* „specifičnija“ budući da se radi o ratnoj tematici i ratom pogođenom gradu Zagrebu, pa i svakidašnjica postaje drugačija. Posljednji roman *Povratak sudbini* obuhvaća svakidašnjicu gotovo samog jednog lika i to glavnog lika, ovog puta ne pripadnika mlađe generacije, već pripadnika starije generacije, što smo u neku ruku zapazili i u djelu *Umrijeti u Tuškancu*. Roman je specifičan po tome što je obuhvaćena i svakidašnjica ruralnih prostora, na čemu se i stavlja naglasak u romanu, što do sada nije bila praksa u ranije izdvojenim književnim predlošcima.

Kroz navedene književne predloške Majdak nam prikazuje i društveno uređenje grada Zagreba. U romanu *Kužiš stari moj*, budući da je riječ o mlađoj generaciji, društveno uređenje je nešto drugačije nego li u ostalim književni predlošcima. Dominantnu ulogu u životu mladog čovjeka ima klapa, koju čine njegovi prijatelji. Klapa posjeduje vlastitu kulturu, dok se s druge strane nalazi kultura odraslih pojedinaca, u prvom redu i roditelja. Posve drugačije društveno uređenje pronalazimo u romanu *Povratak sudbini*, u kojem se Majdak, ovaj puta, okreće imućnijem građanskom sloju, dok se u prethodnim književnim predlošcima mahom bazirao na siromašnijem građanskom sloju. Likovi prethodnih književnih predložaka bilu su likovi koji su jedva preživljavali, dok se ovdje prikazuju likovi koji udobno žive, lijepo zarađuju, ali su uz sve to i visokoobrazovani.

Kada se govori o kulturnim vrijednostima kroz navedene književne predloške, vidljive su velike razlike u navedenim književnim predlošcima, posebice kada se uspoređuje roman *Kužiš, stari moj* s ostalim navedenim predlošcima. Kao što je već spomenuto, u romanu *Kužiš, stari moj* velike su razlike između kulture mlađe generacije i kulture odraslih, štoviše one su u potpunoj suprotnosti. Mlađe generacije veću pozornost pridaju popularnoj kulturi, posebice modi, naglasak je stavljen na traperice, dok tradicionalnu kulturu u potpunosti negiraju. Djevojka Biba u romanu *Biba, okreni se prema zapadu* iako je predstavnik mlađe generacije, ne negira u potpunosti tradicionalnu kulturu, ali ju u nekim dijelovima i ne poštuje, posebice što se tiče moralnih načela. S druge pak strane, zanimaju ju popularna kultura, posebice u vidu mode. U romanima u kojima je dominantna starija generacija, pojavljuju se dva različita glavna lika. U romanu *Umrijeti u Tuškancu*, Hrvoje kao glavni lik i pripadnik starije generacije poštuje tradicionalnu kulturu, ali ju ipak u nekim situacijama i negira, dok nam pisac ostavlja dojam da ga popularna kultura baš i ne zanima. Za razliku od njega, Krešimir Brajak, glavni liku u romanu *Povratak sudbini* veću važnost pridaje popularnoj kulturi, u vidu tehnologije posebice, o kojoj u prijašnjim književnim predlošcima nije bilo ni govora, nego li tradicionalnoj kulturi. Kao što je vidljivo iz analize spomenutog romana, Brajak prati razvoj tehnologije, te je primjenjuje u svakodnevnom životu.

Budući da je Majdak pisac fenomenologije svakidašnjice urbanog prostora grada Zagreba, kroz romane nam daje uvid u prostore u kojima junaci romana svakodnevno borave. U *Kužiš, stari moj* likovi svoje vrijeme provode u prostorima gostionica i gradskih ulica, kao i u romanu *Umrijeti u Tuškancu*, u kojem se uz već spomenute prostore pojavljuje i prostor kockarnice. Roman *Biba, okreni se prema zapadu* je nešto drugačiji jer su radnjom obuhvaćeni i prostori drugih gradova, pa i gradova drugih država. Likovi se nalaze na prostorima aerodroma i luka svjetski poznatih destinacija. S druge pak strane, roman *Povratak sudbini* u tom je pogledu potpuno drugačiji jer se glavni lik nalazi na selu, kojeg zamjenjuje gradskom sredinom. Majdak kroz navedeni roman prikazuje sliku današnjeg hrvatskog sela i time nas upoznaje i s ruralnom problematikom.

Kada na kraju sve sumiramo možemo zaključiti da se opus Zvonimira Majdaka mijenjao kroz godine i desetljeća. Uzevši u obzir navedena četiri književna predloška možemo zaključiti da nam je Majdak prikazao svakodnevicu svih starosnih generacija i kroz urbani i kroz ruralni prostor, te nam prikazao likove različitih obrazovnih mogućnosti kao i kulturnih vrijednosti. Ako uzmemo u obzir starosnu dob samog pisca i vrijeme u kojem je pojedino djelo nastalo onda nam

je potpuno jasno zašto Majdak sedamdesetih godina prošlog stoljeća govori o mlađoj generaciji, njihovim preokupacijama i zanimacijama, a u zadnjem romanu koji je objavljen prije samo godinu dana govori o glavnom liku koji pripada starijoj generaciji i promišlja o onom neizbježnom – smrću. Drugim riječima, Zvonimir Majdak stvara književna djela o likovima koji prema starosnoj dobi i životnim načelima upravo odgovaraju njemu samome, od početka njegovog književnog stvaranja pa sve do danas.

9. POPIS LITERATURE

1. Bilić, P. (2009.) Popularna kultura kao mikro-makro koncept. Zagreb: Udruga studenata sociologije "Anomija". Dostupno na:
http://www.anomija.hr/amalgam_tisak_i_print_final_e_verzija_cetvrti_broj.pdf (01.10.2011.)
2. Božičević, Ivan, „Kritičarev obzor“ Riječi : časopis za književnost, kulturu i znanost (2000), 4; str. 108-119.
3. Certeau de, Michel, Invencija svakodnevnice. Zagreb:Naklada MD, 2002:32.
4. Donat, Branimir, Strujanja u novijoj hrvatskoj noveli. Split: Nakladni zavod "Marko Marulić", 1971.
5. Donat, Branimir, Brbljava sfinga : kronika hrvatskog poratnog romana. Zagreb : Znanje, 1978.
6. Fellman, Ferdinand, Phänomenologie zur Einführung. Hamburg, 2006.
7. Flaker, Aleksandar, Proza u trapericama : prilog izgradnji modela prozne formacije na građi suvremenih književnosti srednjo- i istočnoevropske regije. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber , 1983.
8. Jeličić, Dubravko, Povijest hrvatske književnosti. Zagreb: Naklada Pavičić, 1997.
9. Lasić, Stanko, Poetika kriminalističkog romana. Zagreb: Liber, 1973
10. Laušić, Jozo, „Istinito i nadahnuto“ Republika, 1971., br. 9.
11. Lembeck, Karl-Heinz, Einführung in die phänomenologische Philosophie, Darmstadt: Wissenschaftl, 1994.
12. Lukšić, Boris, „Roman našeg doba ili o komunikativnoj prozi Zvonimira Majdaka“ Telegram, (12.12.1969), 10, str. 502.
13. „Majdak, Zvonimir“ Hrvatska književna enciklopedija,sv.2. Zagreb.LZMK, 2010., 580
14. „Majdak, Zvonimir“ Leksikon hrvatskih pisaca, Zagreb. Školska knjiga, 2000., 443-4
15. Mandić, Igor, 101 kratka kritika, Zagreb: AC, 1977.

16. Nemeć, Krešimir, Od 1945. do 2000. godine. // Povijest hrvatskog romana. Sv. 3. Zagreb : Znanje, 2003
17. Peleš, Gajo, Tumaćenje romana. Zagreb: Naklada Artresor, 1999.
18. Peleš, Gajo, Prića i Znaćenje. Zagreb: Naprijed, 1989.
19. Petrać, Božidar, Različiti književni svjetovi. Zagreb : Naklada Jurčić, 2006.
20. Primorac, Strahimir, Prozor u prozu. Zagreb : Društvo hrvatskih književnika, 2005.
21. Primorac, S. (2010.) Prića o rasapu i bolnoj smrti. Zagreb: Matica hrvatska. Dostupno na: http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac425.nsf/AllWebDocs/Prica_o_rasapu_i_bezbolnoj_srmti (03.09.2011.)
22. Rem, Goran, Slavonsko ratno pismo. Osijek: Knjižnica neotradicija, 1997.
23. Sablić Tomić, H. Zvonimir Majdak: Povratak sudbini. Moderna vremena info: portal za knjigu i kulturu. Dostupno na: <http://www.mvinfo.hr/izdvojeno-kritike-opsirnije.php?ppar=4571>
24. Šicel, Miroslav, Jeličić, Dubravko, August Šenoa, Ante Kovačić, Ksaver Šandor Gjalski. Zagreb: Školska knjiga, 1993.
25. Visković, Velimir, Pozicija kritičara : kritičarske opaske o suvremenoj hrvatskoj prozi. Zagreb : Znanje, 1988.
26. Vojvodić, Jasmina, „Korak po korak : "mladenačka" gestikulacija u hrvatskoj prozi šezdesetih“ U: Komparativna povijest hrvatske književnosti : zbornik radova VIII. (Hrvatska književnost prema europskim /emisija i recepcija/ 1940-1970) sa znanstvenog skupa održanog 22-23. rujna 2005. godine u Splitu, ur. Cvijeta Pavlović i Vinka Glunčić-Bužančić, Split : Književni krug, 2006:328-337.
27. Zubak, Marko, XXX - files : antologija hrvatske erotske proze. Zagreb: Fokus komunikacije, 2002.

Sadržaj

Sažetak	1
Ključne riječi.....	1
Uvod.....	2
1. Fenomenologija.....	4
2. Biografija i bibliografija.....	6
2.1. Biografija.....	6
2.2. Bibliografija.....	7
3. Zvonimir Majdak kao dionik hrvatske suvremene književnosti.....	11
3.1. Društveno-kulturno-politički kontekst.....	11
3.2. Tematska podudarnost	12
4. <i>Kužiš, stari moj</i>	14
4.1. Proza u trapericama	14
4.1.1. Mladenačka gestikulacija proze u trapericama	17
4.1.2. Jezik kao novitet.....	20
4.2. Što o romanu <i>Kužiš, stari moj</i> kaže kritika.....	21
4.3. Što je u romanu <i>Kužiš stari moj</i> svakodnevno?	22

5. <i>Biba, okreni se prema zapadu</i>	25
5.1. Elementi kriminalističkog romana	25
5.2. O čemu govorimo kada govorimo o parodiji kriminalističkog romana?.....	30
5.3. Što je u romanu <i>Biba, okreni se prema zapadu</i> svakodnevno?	32
6. <i>Umrijeti u Tuškancu</i>	34
6.1. Ratno pismo.....	34
6.2. Što je u romanu <i>Umrijeti u Tuškancu</i> svakodnevno?	36
7. <i>Povratak sudbini</i>	39
7.1. Egzistencijalni roman	39
7.2. Opozicija ruralno-urbano	42
7.3. Što je u romanu <i>Povratak sudbini</i> svakodnevno?	43
8. Zaključak	45
9. Popis literature	48